

ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760

2018 m. gruodžio 7 d. Nr. 23 (1303)

Kaina 1,20 Eur

Per pirmus dvidešimt Nekrošiaus darbo metų – dešimt sedevrų!	p. 6
„Visų Karlsonų vardu – blokadinis suvenyras freken Petronėlei Česnulevičiūtei“	p. 11
Kristupo Saboliaus knyga yra skiepas nuo empiristinio viruso	p. 12

V. S.

L. P. HARTLEY

Pirmasis atvirukas atėjo iš Forfaro. „Pamaniau, kad jums gal patiks Forfaro vaizdelis, – buvo rašoma jo pradžioje. – Jūs visada labai domėjotės Škotija, todėl ir aš jums susidomėjau. Man patinka visos jūsų knygos, bet ar pats gerai pažįstat žmones? Abejoju. Teatstoją šis sveikinimas mano, ištikimo jūsų gerbėjo, rankos paspaudimą. V. S.“

Kaip ir visi romanistai, Volteris Striteris dažnai gaudavo nepažįstamų žmonių laišku, dažnai giriamu, bet kartais ir kritiškų. Jis sąžiningai atsakydavo tiek į vienus, tiek į kitus. Tačiau tam reikėjo gaišti kūrybai skirtą laiką ir energiją, todėl jis bemaž apsidžiaugė, kad V. S. nenurodė savo adreso. Forfaro vaizdas buvo neįdomus, ir atviruką jis suplėšė. Tačiau kritiška anoniminio korespondento pastaba įstrigo jam į galvą. Nejaugi jis iš tiesų blogai pažįsta žmones? Galbūt. Jis jautė, kad jo personažai dažniausiai arba jo paties charakterio variacijos, arba įvairaus plauko antipodai. „Aš“ ir „Ne aš“. Gal V. S. kaip tik tą pastebėjo? Ir nebe pirmą kartą Volteris pasižadėjo būti objektyvesnis.

Maždaug po dešimties dienų atkeliavo antras atvirukas, šįsyk iš Beriko prie Tvido. „Kaip jums patinka Berikas prie Tvido? – buvo rašoma atviruke. – Jis panašus į jus: yra paribyje; tikiuosi, dėl to neįsivėsi, nes tikrai nemanau, kad jūs irgi balansuojat ant ribos. Jei tik žinotumėt, kaip žaviuosi jūsų apsakymais! Kai kas teigia, kad jie negyvenimiški. Man rodos, jums derėtų gyvenimui skirti daugiau dėmesio. Dar sykį tvirtai spaudžiu ranką. V. S.“

Apmąstęs laišką, Volteris Striteris ėmė svarstyti, kas galėjo jį atsiųsti. Vyras? Moteris? Rašysena vyriška – dalykiška, be išraitų. Ir kritika vyriška. Kita vertus, zonduoja panašiau į moterį – ir paglosto savimeilę, ir drauge verčia abejoti savo jėgomis. Jame greit įsižiūbė, bet tuoj pat ir užgeso smalsumo kibirkštėlė; jis buvo ne iš tų, kurie žaidžia pažintimis. Visgi keista, kad kažkoks nepažįstamas galvoja apie tave, mėgina tave įvertinti. Tik pamanyk – negyvenimiški! Jis perskaitė du paskutinius savo parašytus skyrius.

Gal ir silpnokai jis stovi ant žemės. Gal, kaip ir daugelis nūdienos romanistų, jis per daug skuba pasitraukti į neapibrėžtą pasaulį, į pasaulį, kur sąmonė nelabai turi ką veikti. Bet ar tai jau taip svarbu? Jis išmetė Beriko vaizdelį į užkurtą – buvo lapkritis – židinių ir sėdo rašyti toliau; tačiau žodžiai strigo, tartum sprausdamiesi pro nepaprasto stiprumo savikritikos barjerą. Ilgainiui jis pajuto nemalonų susidvejinimo jausmą, lyg kas būtų užvaldęs jo savastį ir plėšęs ją į dalis. Jo kūryba neteko vientisumo; joje išryškėjo dvi srovės, priešiškos ir nesuderinamos, ir, stengdamasis išspręsti šį konfliktą, jis rašė vis sunkiau ir sunkiau. Nieko, galvojo jis, gali būti, aš bandau įeiti į vagą, o šie sunkumai – tik augimo kančios; gal aš užčiuopiau naują atsargų šaltinį. Tik kad pajėgčiau suderinti abi sroves ir, kaip daugelis menininkų, išgauti iš šio konflikto naudos!

Trečiasis atvirukas vaizdavo Jorko katedrą. „Žinau, kad jūs domitės katedromis, – buvo rašoma atviruke. – Esu įsitikinęs, kad šiuo atveju tai ne megalomanijos požymis, tačiau mažos bažnyčios kartais būna dar savitesnės. Traukdamas į pietus, jų prisiziūriū nemažai. Ar jūs įtemptai rašot, ar tebieškot idėjų? Širdingai spaudžiu ranką kaip jūsų draugas. V. S.“

Volteris Striteris tikrai domėjosi katedromis. Viename jaunystės kūrinyje buvo aprašęs Linkolno katedrą, rašė apie ją ir savo kelionių knygoje. Ir iš tiesų žavėjosi vien didžiojomis bažnyčiomis ir buvo linkęs nuvertinti paprasteses bažnyteles. Bet iš kur V. S. galėjo tą sužinoti? Ir ar tikrai tai megalomanijos požymis? Ir kas galų gale yra tas V. S.?

Leslie Polesas Hartley (1895–1972) – anglų prozininkas. Oksfordo Balliolio koledže studijavo naujausių laikų istoriją. Baigęs mokslus, kurį laiką dirbo kaip knygų apžvalgininkas. Debiutavo 1924 m. apsakymų rinkiniu „Naktinės baimės“ (*Night Fears*). Išgarsėjo trilogija „Krevetė ir plukė“ (*The Shrimp and the Anemone*, 1944), „Šeštasis dangus“ (*The Sixth Heaven*, 1946), „Justas ir Hilda“ (*Eustace and Hilda*, 1947) ir romanu „Tarpininkas“ (*The Go-Between*, 1953), už šį buvo apdovanotas anglų leidėjo W. H. Heinemann'o premija.

Siaubo apsakymas „V. S.“ (*W. S.*) išverstas iš pomirtinės L. P. Hartley apsakymų rinkinės (*The Complete Short Stories*, 1973).

Friedrich Seidenstücker. Duktė ir tėvas. 1955

Jam pirmą kartą krito į akis, kad tai jo paties inicialai. Ne, nebe pirmą. Jis tą jau seniau buvo pastebėjęs, bet juk tai tokie dažni inicialai: ir Gilberto*, ir Momo, ir Šekspyro – žodžiu, daugelio nuosavybė. Jie gali būti bet kieno. Tačiau dabar šis sutapimas pasirodė keistas, ir jam atėjo mintis: o gal atvirukus siuntinėju sau aš pats? Kai kas šitaip daro, ypač susidvejinusios asmenybės. Jisai, žinia, ne toks. Tačiau pamažu atsirado ir daugiau nepaaiškinamų dalykų – jo stilius, atspindėdamas mąstyseną, ėmė dvilypėti: vienos pasitraipos, apsunkusios nuo kabliataškių ir šalutinių sakinių, išeidavo išštos, kitos – veiksnys, tarinys, taškas – aštrios ir skvarbios.

Jis dar sykį peržvelgė laišką. Rašysena atrodė pati paprasčiausia – galėjo būti bet kieno, – tokia paprasta, kad galėjo būti pamėgdžiojama. Staiga jis pastebėjo, kad ji primena jo paties rašyseną. Buvo besviedžiškas atviruką į židinių, bet staiga apsigalvojo. Reikės kam nors parodyti, tarė sau.

Jo bičiulis pasakė:

– Mielas drauge, viskas aišku kaip dieną. Čia pamišėlės darbas. Dedu galvą, kad tai moteris. Tikriausiai tave įsimylėjo ir nori, kad ja susidomėtum. Tavim dėtas, nekreipčiau dėmesio. Žmonės, kurių pavardės pasirodo laikraščiuose, visada gauna laišku iš maniakų. Jei tie atvirukai tave erzina, mesk neskaitęs. Šie tipai neretai būna šiookie tokie aiškiaregiai, ir jeigu ji pajus, kad išmušė tave iš vėžių, – nesiliaus persekiojusi.

Kuriam laikui Volteris Striteris aprimo. Kažkokia moterėlė, pilka pelikė, ėmė ir susidomėjo juo! Ko čia nerimauti?

Tiesą pasakius, net labai miela ir jautru, ir jis pradėjo galvoti apie ją ir spėlioti, kaip ji galėtų atrodyti. Na ir kas, kad jai ne visi namie! Paskui jo pašamonė, mėgėja pakankinti, griebėsi logikos: „Tarkim, šie atvirukai nevispročio. Tad jeigu juos sau siuntinėji tu pats, ar tai nereiškia, kad tu – nevisprotis?“

Jis mėgino atsikratyti tos minties; mėgino sunaikinti šį atviruką kaip ir kitus. Tačiau vidinis balsas liepė jį pasilikti. Jis jautė, kad šis atvirukas tapo jo būties dalimi. Neatsispyrdamas nenugalimam potraukiui, kurio pats bijojo, jis nė nepajuto, kaip užkišo atviruką už židinio laikrodžio. Ten, už laikrodžio, jo nesimatė, bet jis žinojo, kad atvirukas ten yra.

Dabar jis turėjo prisipažinti, kad šita istorija su atvirukais tapo pagrindiniu jo gyvenimo veiksmu. Ji sukėlė naujų, visai nereikalingų minčių ir jausmų. Be galo įsitempęs jis laukė kito atviruko.

Tačiau, kaip ir pirmųjų, sulaukė visai netikėtai. Jis neprisivertė pažiūrėti į nuotrauką. „Tikiuosi, kad laikotės gerai ir jums patiks Koventrio vaizdelis, – skaitė jis. – Ar esat kada buvęs Koventryje? Tiesą sakant, ten ir esate mane nusiuntęs. Ne pati maloniausia patirtis, reikia pripažinti. Stumiوسي pirmyn. Gal vienąsyk mudu susitiksim pagaliau akis į akį? Juk patariau tamstai – pameinat? – geriau pažinti savo herojus. Ar įkvėpiau naujų idėjų? Jei taip, tai turėtumėt man padėkoti, nes, kiek suprantu, romanistams jų labiausiai trūksta. Iš naujo skaitinėju jūsų romanus – galima sakyti, juose gyvenu. Vėl stipriai spaudžiu dešinę. V. S.“

Volterį Striterį užplūdo baisi panika. Kaip jis galėjo pažiūrėti tokį akivaizdų faktą – kad kiekvienas atvirukas ateina iš vis artimesnio geografinio taško. „Stumiوسي pirmyn.“ Ar jo protas savisaugos sumetimais sąmoningai nekreipė į tai dėmesio? Jei taip, tai geriau, kad ir vėl nekreiptų. Jis paėmė atlasą ir lengvai atskė V. S. maršrutą. Sustojimo vietas skyrė maždaug 80 mylių. Volteris gyveno dideliame Vakarų Anglijos mieste apie 90 mylių nuo Koventrio.

Gal jam parodyt atvirukus psichiatru? Tačiau ką psichiatras jam pasakytų? Jis gi nežinotų, ką norėjo sužinoti Volteris, – ar jam reikia bijoti V. S., ar ne.

Verčiau nueiti į policiją. Policininkai pratę turėti reikalų su piktavaliais anoniminiais rašinėtojai. Jei pasijuoks, juo geriau.

Tačiau jie nesijuokė. Pasakė, kad tai greičiausiai mistifikacija ir kad pats V. S. nepasirodys. Paskui paklausė, ar koks nors žmogus negriežia ant jo danties.

– Ne, tokio nežinau, – atsakė Volteris.

Jie irgi nusprendė, kad atvirukus rašinėja tikriausiai moteris. Liepė nesijaudinti, o jeigu ateitų daugiau – pranešti jiems.

Namo Volteris parėjo kiek pralinksmedęs. Pokalbis su policininkais jį nuramino. Apmąstė viską nuo pradžios iki pabaigos. Jis jiems nė kiek nesumelavo, pasakęs, kad neturi jokio priešo. Volteris nepasižymėjo stipriais jausmais, kokiais apdovanodavo savo herojus. Savo knygose jis buvo pavaizdavęs keletą itin šlykščių personažų. Tiesa, tai buvo seniai. Pastaruoju metu jis vengė vaizduoti visais atžvilgiais blogus vyrus ir moteris; toks dalykas jam atrodė moraliai

Nukelta | p. 4 ►

* Turimas omeny W. S. (Williamas Schwenckas) Gilbertas (1856–1911) – anglų poetas, dramaturgas, labiausiai išgarsėjęs kaip libretistas, kartu su anglų kompozitoriumi Arthuru Sullivanu (1842–1900) sukūręs 14 komišku operų.

Filosofas, kuris išrado žodį „idiosinkratiškas“

Su SLAVOJUMI ŽIŽEKU kalbasi Anja Steinbauer

– *Tai, profesoriau Žižekai...*

– Nevadinkite manęs profesoriumi, jei nenorite, kad jus užmuščiau. Jaučiuosi taip nepatogiai, kai kas nors pavadinama mane profesoriumi. Kur yra profesorius? Turiu didelę problemą su bet kokiais oficialiais titulais ir panašiai. Kai kas nors pavadinama mane profesoriumi, automatiškai priimu tai kaip ironiją.

– *Akivaizdžiausias faktas apie jus yra tai, kad esate ne tiesiog filosofas, o garsus filosofas – retas dalykas. Ką jums reiškia būti garsiam? Ar šlovė svarbu?*

– Pirmiausia šlovė yra labai reliatyvi. Kaip žinote, turiu daugybę priešų: žmonės, manantys, kad esu tiesiog klounas, žmonės, manantys, kad po mano linksniu būdu slypi kažkokia protofašistinė ar stalinistinė dimensija ir panašiai. Tad manau, kad mano vadinamasis garsumas tėra būdas laikyti mane atokiau ir neįsitraukti rimtai į tai, ką darau. Kuo labai didžiuojuosi, tai... žinote mano knygą „Mažiau negu niekas“, tą, kuri yra beveik Biblijos apimties? Jos pardavimai buvo geri. Tai man teikia vilties, kad vis dėlto publikos nuvertinti neturėtume. Leidėjai spaudė mane parašyti mielą bestselerį apie Donaldą Trumpą. Kodėl turėčiau? Kaip žmogus jis nėra įdomus; jis yra nuobodus idiotas.

– *Bet ar jums neramu, kad jūsų knygos tampa kavos stalielio knygomis? Žinote, žmonės jas perka, bet neskaito.*

– Taip, tačiau ne tik kavos stalielio knygos neskaitytos. Imkite didžiuosius bestselerius, klasiką; žmonės juos perka, tačiau taip pat niekas iš tiesų jų neskaito. Kaip pavyzdį paimkite Johno Rawlso „Teisingumo teoriją“ – Niujorke pažįstu žmonių, parašiusių knygą apie Rawlsą, bet privičiausiai jie man prisipažino, kad nebuvo jo skaitę. Ir manau, kad jie teisūs, nes, nelaimė, Rawlsas rašo taip, jog tikrai gali sutrumpinti iki 50 puslapių ir nedaug teprarsi. Turiu šokių tokių įtarimų, kad tam tikra prasme panašiai yra su

Hegeliu. Kalbant apie jo „Logiką“, abejoju, kad žmonės iš tiesų ją skaito, bet tam tikru atžvilgiu nemanau, jog tai svarbu. Ar skaitėte nuostabią prancūzų autoriaus Pierre'o Bayard'o knygą pavadinimu „Kaip kalbėti apie knygas, kurių neskaitytė?“ Prancūziško stiliaus viršūnė, tai nėra tiesiog ironija. Jis rimtai žiūri į tai, kad knygos apie tam tikrus autorius yra parašytos žmonių, perskaičiusių ne viską, kas jų parašyta. Jis sako, jog turėtum susitelkti į vieną ypatybę ir tada leisti, kad ta viena ypatybė nuspalvintų visą tavo požiūrį. Tai yra vienintelis būdas pagaminti kažką tikrai nauja. Tai filosofijos paradoksas – neprivalai skaityti visko. Jei žinai per daug, tiesiog susipainioji.

[...]

– *Ką, jūsų manymu, filosofija gali ir turėtų daryti mūsų laikais ir ar Hegelis yra ypač reikšmingas?*

– Neabejotinai. Galbūt šiandien ne laikas bandyti pakeisti pasaulį, bet verčiau atsitraukti, būtent mąstyti. Mums šiandien reikia materialistinio apvertimo nuo Marxo atgal prie Hegelio. Subtiliu būdu Hegelis yra daug labiau materialistas nei Marxas. Žinote, kuris Hegelis man patinka? Kai jis savo „Teisės filosofijoje“ sako: „Minervos pelėda pakyla tik vakare.“ Šiame paprastame sakinyje slypi įprasta pretenzija, jog Hegelis buvo konservatorius, kurio „Teisės filosofija“ propagavo vos ne protofašistinę visuomenę. Kai Hegelis sako, kad tam tikra istorinė tvarka gali būti suprasta tik jos laikui beveik pasibaigus, ar jūs iš tiesų manote, jog Hegelis buvo toks idiotas, kad nežinojo, jog tas pats galioja ir jo „Teisės filosofijai“? Jis nevaizduoja sistemos, kaip mūsų visuomenė turėtų atrodyti. Jis vaizduoja situaciją, kurios laikas jau praėjęs, ir jis tai žinojo. Mūsų situacija yra daug panašesnė į Hegelio nei į Marxo. Marxas vis dar tikėjo kažkokia minimalia teleologija; kad mes esame kritiniame taške, kuriame tebėra proletariato revoliucijos ar visuotinio išganymo ga-

limybė, jei ne būtinybė, o Hegelis savo situaciją suvokė kaip postrevoliucinę. Imkime Prancūzijos revoliuciją; tam tikra prasme ji nepasisėkė, bet Hegelis yra čia, kad ją perimtų. Visa jo minties problema yra ne pasakyti, kad Prancūzijos revoliucija buvo šlamštas, tačiau kaip, nepaisant katastrofiškų pasekmių, išlaikyti jos palikimą gyvą. Ir aš manau, kad mūsų situacija yra tokia pati; XX amžiaus radikalios emancipacijos bandymai nepasisėkė. Turime atsisakyti marksistinės metaforos, kad mes važiuojame istorijos traukiniu. Marksistai mėgsta sakyti, kad net jei laikai tamsūs, galime matyti šviesą tunelio gale. Ir man patinka ironiškai sakyti: „Taip, šviesa yra, bet tai šviesa kito atvykstančio traukinio.“ Tad tai mūsų situacija ir Hegelis tai žinojo. Ji atvira; negalime kurti jokių planų.

[...]

– *Tad ką turėtų daryti filosofas? Ar jūs matote save labiausiai kaip teoretiką? Taip pat kalbėjote apie savo aktyvizmą; ar yra jungtis tarp teorijos ir praktikos?*

– Teorija reikalinga, kad pamatytum, kur aktyvizmas nesuveikia. Ypač kairioji politinė teorija. Argi nėra visa pastarojo amžiaus kairumo istorija viena didelė katastrofiškų nesėkmių istorija? Dėl to ir sakau, kad geriausios marksistinės knygos dažniausiai buvo analizės po fakto, kodėl revoliucija turėjo nenusisėkti. Argi ne liūdna, kad viskas, ką gauname, tėra puikios analizės, kodėl pralaimėjome? Tad kodėl filosofija? Pirmiausia todėl, kad praktika aš nepasitikiu. Praktika be teorijos yra akla. Teorija šiandien mums reikalinga labiau nei bet kada, ir sakydama „teorija“ aš neturiu galvoje tiesioginės aktyvizmo teorijos.

[...]

zizek.uk
Vertė Ignas Gutauskas

Pakeliui į darną su streikuojančiais mokytojais

„Transporto darbuotojų federacija ir UAB „Vilniaus viešasis transportas“ darbuotojų profesinė sąjunga remia mokytojų reikalavimus ir skiria 1 000 Eur mokytojų streikų fondui. Visa širdimi su Jumis“, – lapkričio 30 d. skelbė socialiniame tinkle „Facebook“ pasirodžiusi žinutė.

Tos pačios dienos vakarą viešojoje erdvėje pasirodė dar keletas streikuojančius mokytojus palaikančių pranešimų. Naujienų agentūra ELTA paskelbė Lietuvos mokslininkų sąjungos pranešimą, kuriuo išreikštas solidarumas su švietimo darbuotojais ir pareikalauta švietimo ir mokslo ministrės Jurgitos Petrauskienės neatidėliotino atstavydinimo: „Solidarizuojamės su reikalaujančiais konstruktyvaus dialogo protestuojančiais mokytojais ir juos palaikančiais mokinių tėvais bei kitais visuomenės atstovais. Pritariame prezidentės penktadienio pareiškimui, kad prie krizės paaštrėjimo prisidėjo švietimo ir mokslo ministrės bei kai kurių kitų atsakingų pareigūnų arogancija ir nesugebėjimas išklausti protestuojančiųjų reikalavimų bei pasiūlymų“, – viešame kreipimesi teigė mokslininkai.

Tą pačią dieną BNS išplatino Medikų sąjūdžio kreipimąsi, kuriuo medikai išsakė savo paramą streikuojantiems mokytojams ir teigė palaikantys „švietimo sistemos darbuotojų streiką kaip protesto formą. Nes tokia protesto prieš netinkamą atstovavimą forma yra priimtina ir vykdoma daugelyje demokratinių pasaulio šalių. Džiaugiamės, kad švietimo sistemos darbuotojai, mokytojai bendrąja prasme, suteikė mums visiems šitą neįkainojamą demokratijos pamoką.“

Kiek anksčiau tą patį buvo padaręs dar vienas mokslininkų sambūris – „Paskutinis prioritetas“. Socialiniuose

tinkluose išplatintame pranešime teigta: „Mūsų ir Lietuvos mokytojų problemos yra lygiai tos pačios: prastas finansavimas, ne procentais, o kartais nuo panašaus ekonominio išsivystymo ES valstybių narių atsiliekantys atlyginimai, niekinantis valdžios požiūris į patį švietimo sektorių ir jame dirbančius žmones. [...] Valdžia, užuot iš esmės sprendusi aukštojo mokslo ir švietimo problemas, bando skaldyti šių sričių profesines bendruomenes ir jas tarpusavyje priešinti. Seimo pirmininkas V. Pranckietis neseniai puikiai išreiškė valdžios požiūrį: esą mokytojai neturi teisės protestuoti, nes gauna daugiau nei universitetų docentai. [...] Mokytojams padidinti atlyginimams, pagal viešus šių dienų Vyriausybės pareiškimus, NĖRA 200 mln. eurų, mokslininkams NĖRA 80 mln., kurių reikėtų, kad docentas gautų bent jau tiek, kiek mokytojas, o dar pridėkime neegzistuojančius pažadėtus skaičius medikų atlyginimų didinimui! Tai nėra finansų trūkumo klausimas, tai yra prioritetų klausimas! Kviečiame palaikyti mokytojus!“

Jau anksčiau streikuojančius mokytojus parėmė mokiniai ir mokinių tėvai.

Tačiau tai – dar ne viskas. „Gegužės 1-osios“ profesinės sąjungos kvietimu palaikymą Lietuvos mokytojams išreiškė darbuotojų teises ginantys aktyvistai iš Rumunijos ir Lenkijos bei taip pat ne pačius geriausius laikus išgyvenantys ir šiuo metu protestuojantys Vengrijos universitetų studentai.

Tą dieną, kai buvo rašomas šis tekstas, buvo pasirodžiusi informacija, kad solidarumo pikniką prie „okupuotos“ Švietimo ir mokslo ministerijos rengė socialinių darbuotojų ir medikų asociacijos bei aktorių gildijos. Galiausiai šeštadienį naujienų portalas „15min.lt“, rašy-

damas apie savaitgaliui ministerijoje įsikūrusius mokytojus, teigė, kad „badauti mokytojams neteks. Sekmadienį mokytojams karštus pietus ketina parūpinti Lietuvos žemdirbiai.“

Tad greta mokytojų šiandien stovi ir, premjero Sauliaus Skvernelio žodžiais tariant, chaosą šalyje kelia: mokinių tėvai ir mokiniai, mokslininkai ir medikai, užsienio darbininkai ir studentai, kitos Lietuvos profesinės sąjungos, šalies politikai, socialiniai darbuotojai, aktoriai ir žemdirbiai – mažytė Lietuvos visuomenės kopija, kurioje nėra tik profesionalų Vyriausybės premjero ir valdančiosios partijos pirmininko.

Kaip galima skelbti profesionalų Vyriausybę, vykdyti reformą, kalbėti apie mokytojų profesijos prestižo ir mokytojų algų kėlimą ir sulaukti... streiko? Kaip galima išdalinti „milijardą milijonui“ ir sakyti, kad biudžeta nėra pinigų didesnėms mokytojų algoms? Kaip galima skelbti, kad sieki darnos, o vėliau išvadinti visus chaoso kėlėjais ir vengti susitikimo su tais, kurie primena tau tavo pažadus?

Ir visgi verta padėkoti valdžiai, kad sugebėjo šitaip nesudėtingai visus suvienyti ir kad pagaliau mes – mokytojai ir juos palaikantieji – esame pakeliui į darną.

Tik štai su šita „profesionalų“ valdžia mums ne pakeliui.

– KAROLIS DAMBRAUSKAS –

P. S. „Šiaurės Atėnai“ reiškia solidarumą su streikuojančiais mokytojais.

Prisimenant Eimuntą Nekrošį

Jeigu vieną dieną nukristų viena iš šešių Katedros kolonų – būtų baisu. O anądien staiga nugriuvo viena iš Lietuvos teatro atramų – mus paliko Eimuntas Nekrošius. Nuisuko ir nuėjo nebeatsigręždamas. Visi buvom sukręsti. Ta mirtis suartino net atitolusius vieną nuo kito, kaip paprastai suartina bendri siekiai, bendri laimėjimai ir bendros nelaimės.

Šiandien gali tik džiaugtis, kad jį, nelengvai bendraujantį, pažinojai, prieš daugel metų lankydamasis jo namuose prie Filharmonijos, kur gausius lankytojus didelėje virtuvėje nuolankiai priiminėdavo jo žmona Nadia, o jis dažniausiai net neišeidavo iš savo kambarėlio... Beje, Nadeždą Gultiajevą mano šeima pažino anksčiau už Eimuntą, ji buvo atvykusi į anų laikų legendinę Kaziuko mugę, kai ši dar buvo natūrali ir vykdavo Kalvarijų turguje; buvo apsistojęsi pas mus, siūsta, rodos, Tovstonogovo scenografo Eduardo Kočergino, su kuriuo draugavom. Mano sūnui paliko keletą išlankstytų paukščių, origamių... Ir pati tada buvo panaši į paukštę. Tik vėliau susipažino su Eimuntu ir tapo jo žmona.

Man nepatinka, kai žmonės vadinami legendomis, žvaigždėmis, genijais. Bet Eimunto Nekrošiaus asmenybė iš tikrųjų buvo išskirtinė: jis visas buvo kitoks. Ir jo negali su niekuo lyginti. Lietuvių teatre buvo nemažai puikių režisierių, kurie lėmė ryškią lietuvių scenos meno pakilimo bangą XX amžiaus antroje pusėje. Jau niekada neišnyks iš atminties pirmieji Jono Jurašo, Povilo Gaidžio, Jono Vaitkaus ir kiek vėliau – Rimo Tumino ir Eimunto Nekrošiaus spektakliai abiejose mūsų sostinėse.

Per pirmus dvidešimt Nekrošiaus darbo metų – dešimt šedevrų! Toks jaunas, užsisklendęs ir susikaupęs, Nekro-

šius įžengia į visai svetimą jam Jaunimo teatrą ir padaro tokį skaudų „Medaus skonį“, paskui į Kauno teatrą, kur Čechovo „Ivanove“, dar balansavusiame ant tradicijos ribos, sukuria keletą nepamirštamų scenų su Zelčium, Staliliūnaite ir Venslovu. „Duokiškio baladėse“ išveda į sceną jaunimą ir pats atsiveria publikai (vien jau scena su Jėzumi, statančiu kryžiu, ko verta!). Jo spektakliai Jaunimo teatre – „Kvadratas“, „Pirosmanis“, „Meilė ir mirtis Veronoje“, „Nosis“, „Ilga kaip šimtmečiai diena“ ir ypač „Dėdė Vania“ – davė žiūrovams kur kas daugiau nei vien spektaklio – meno kūrinio išgyvenimas. Jie plačiau atvėrė akis į teatrą, leido suprasti, kas iš tikrųjų yra TEATRAS, o kas – tik jo imitacija, jie lavino mūsų vaizduotę, patį žiūrovą skatino suvokti teatro kalbą ir tapti bendrakūrėju. Atmintin įsirišė daugybė scenų ir scenelių, ypatingų mizanscenų ir subtiliausių žmogaus sielos atodangų; nenugalimas noras gyventi „Kvadrate“, magiška „Pirosmanio“ tyla ir tie mirties miltai finale, nebylus „Dėdės Vanios“ prologas, kuriame pamatai, kad Astrovas, pats šviesiausias Čechovo personažas, jau palūžęs! – ne, neįmanoma visko išvardinti...

O dar šimtai gijų, siejančių su Adomo Jacovskio scenografija, be kurios čia minėtų spektaklių neįmanoma įsivaizduoti, ir su kompozitoriais Saulium Šiaučiu, Faustu Latėnu, Algirdu Martinaičiu, Kęstučiu Antanėliu, kitais... Nekrošiaus spektakliuose vaidinę aktoriai tapo artimesni už gimines. Myliu Kostą, Vidą, Dalias ir Remigijų, myliu Andrius, Viktoriją, Vladą, Saulių, Arūną, Povilą, myliu Kristiną, Iną, Arūną, Jūratę, Rimgaudą ir Vytautą, Irėnas, Ferdinandą, myliu Juozą ir visus, kurie, susipynę su savo personažų likimais, buvo ir mūsų, žiūrovų, fizinio,

emocinio ir dvasinio gyvenimo dalis. Mūsų kartos dramos atspindys.

Po to buvo garsioji šekspyriada, kurioje man pats brangiausias – „Hamletas“... Turbūt niekas pasauly nesukūrė scenoje tokio gilaus ir tikro ryšio tarp mirusio Tėvo ir sūnaus, to kartų ryšio, kai iš vyresnės perimamos dorovinės, dvasinės vertybės. Paskutinė spektaklio scena, kai miręs Tėvas desperatiškai bando prikelti nužudytą sūnų, buvo sukrečianti.

Vėlesnieji spektakliai gal jau nesiekė tos sau pačiam aukštai iškeltos kartelės. Bet man teko laimėti kelerius metus iš eilės matyti Nekrošiaus triumfą Torunės tarptautiniame festivalyje „Kontakt“. Teko net vertėjauti susitikimuose su publika Eimuntui beveik nešnekančiam... O kiek džiaugsmo ir išgyvenimo ašarų išlieta!

Betėjo laikas, keitėsi Eimunto kūrybos intensyvumas ir keitėsi spektakliai, kurių jau negalėjai priimti besąlygiškai. Mėginau apie tai rašyti (atvirumas kritikui privalu, atvirumas – tai jo mandagumo forma). Bet šito Eimis suprasti jau negalėjo, matyt, savo kūrinį tapatino su savimi pačiu, buvo net uždraudęs man eiti į jo teatrą. Nesisveikino.

Vakar „Meno forte“, atsisveikinant su mūsų teatro didžiuoju kunigaikščiu, ne man vienai vėl riedėjo ašaros. Liūdesio ir padėkos ašaros.

2018 m. lapkričio 23 d.

– AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ –

Kultūros pasas – kvietimas į kultūros ir meno pasaulį

KULTŪROS PASAS

Šiais mokslo metais Lietuvos moksleiviai gauna savo kultūros pasus – nemokamą bilietą į kultūros ir meno pasaulį. Kultūros pasas – priemonė, leisianti kartu su klase, grupėmis, o vyresniesiems moksleiviams – ir pavieniui, valstybės lėšomis lankytis įvairiausiuose kultūros ir meno renginiuose: spektakliuose, koncertuose, parodose, pažintiniuose ir edukaciniuose kultūros užsiėmimuose.

Pradinukai nuo šio rudens jau turi savo Kultūros pasą, kurio turinį sudaro apie 400 įvairiausių kultūros ir meno renginių, edukacijos veiklų. Aukštesniųjų klasių moksleiviai šiomis paslaugomis galės naudotis nuo 2019 metų pradžios. Lapkritį Kultūros ministerija pradėjo priiminėti paraiškas, kad papildytų Kultūros pasą paslaugomis, skirtomis aukštesniųjų klasių moksleiviams.

Teatrai, koncertinės įstaigos, muziejai, galerijos ir kitos įstaigos, taip pat atskiri kultūros edukatoriai ir menininkai gali siūlyti pastatymus, renginius, projektus, sukurtus specialiai Kultūros paso priemonei, taip pat ir nuolatinės programos renginius. Kur ir kada apsilankyti, bendru sutarimu sprendžia mokiniai, jų tėvai ir mokytojai.

Moksleivio Kultūros pasui metams skiriama 15 eurų, už kuriuos galima pasirinkti apie keturias kultūros ir meno paslaugas – kultūros renginius, kultūrinę edukaciją, užsiėmimus ar kultūros renginius, kuriuose vyksta ir kultūrinė edukacija. Atlikta kultūros ir meno įstaigų teikiamų paslaugų analizė parodė, kad paslauga gali kainuoti nuo 1 euro (kultūrinė edukacija) iki 15 eurų (kultūros ar meno renginys). Pradinių klasių mokiniai jau šiuo metu renkasi kultūros paslaugas nuo 1 iki 5 eurų. Kultūros paso paslaugų rinkinyje, jį pildant, taip pat turėtų atsirasti ir nemokamų paslaugų.

Kultūros pasą inicijavusi Kultūros ministerija, bendradarbiaudama su Švietimo ir mokslo ministerija, sudarė ekspertų komisiją, kuri vertina, ar meno įstaigų ir menininkų siūloma paslauga – spektaklis, koncertinė ar edukacinė programa, paroda, kitokio pobūdžio renginys – atitinka Kultūros paso koncepcijoje numatytus atrankos kriterijus. Teikiamos paslaugos vertinamos pagal jų indėlį į mokinių kultūrinio akiračio plėtimą, kultūros patirčių įvairovę, kūrybingumo ir kritinio mąstymo ugdymą. Šios paslaugos tu-

ri būti ilgalaikės ir vykdomos atsižvelgiant į specialiuosius ugdymosi poreikius turinčių mokinių dalyvavimą.

Rengiant Kultūros pasą buvo remtasi Vokietijos, Islandijos, Latvijos ir kitų valstybių panašių projektų pavyzdžiais. Siekis nuo mažų dienų ugdyti mokinių kultūros suvokimą, meninį skonį, kultūros pažinimo ir patyrimo įpročius, skatinti juos įsitraukti į kultūrinę veiklą, kad susitikimas su kultūra, jos poreikis taptų jauno žmogaus būtinybe, sėkmingai taikomas daugelyje pasaulio šalių.

Kultūros paso ekspertų komisijos narės Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos doc. dr. Auksės Petruškevičiūtės teigimu, Kultūros pasui siūlomų paslaugų spektras pasižymi tiek rūšių ir žanrų, tiek geografine įvairove. Greta regioninių bibliotekų, muziejų, kitų vietos kultūros įstaigų atsiranda ir garsūs didžiųjų miestų vardai, tokie kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai Vilniuje ar Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune. Laukiama, kad tokių vardų dar labiau pagausės paskelbus Kultūros paso paslaugų atranką aukštesniųjų klasių moksleiviams.

„Lietuvoje įvardijami didžiuliai ekonominiai, socialiniai ir kultūriniai skirtumai tarp didžiųjų miestų ir atokesnių regionų. Puikiai žinome, kad ir toje pačioje vietoje gyvena šeimos, turinčios labai skirtingas galimybes, poreikius ir požiūrį kad ir į tą pačią kultūrą. Todėl, mano galva, vienas didžiausių Kultūros paso privalumų – sudaryti sąlygas mažiau galimybų turintiems vaikams susipažinti su kultūros ir meno pasauliu, padėti jiems su juo suartėti, o kai kuriems iš jų ateityje gal net tapti ne tik kultūros vartotojais, bet ir jos kūrėjais. Tam turėtų padėti ir apsilankymai garsiose šalies kultūros įstaigose, ir pažintys su pavieniais menininkais ar kultūros edukatoriais“, – sakė doc. dr. A. Petruškevičiūtė.

Vilniuje kino centre „Skalvija“ rengiamame kino edukacijos projekte „Mokausi iš kino“ su Kultūros pasu jau dalyvauja pradinukai, nuo kitų metų šia galimybe galės naudotis ir aukštesniųjų klasių moksleiviai. Projekto dalyviams siūloma pasižiūrėti daugiau nei penkiasdešimt filmų, skirtų įvairaus amžiaus grupėms. Šiuose kūriniuose nagrinėjamos skirtingo amžiaus vaikams ir jaunimui aktualios temos, moksleiviai supažindinami su įvairiomis kultūrinėmis, istorinėmis, socialinėmis patirtimis, mokomi jas suprasti ir vertinti. Daugumą programos filmų lydi specialiai pedagogams skirta metodinė medžiaga, kuri padeda savarankiškai surengti matyto filmo aptarimą klasėje. Išsi-

rinkę dominantį filmą, pedagogai gali iš anksto visai klasei užsakyti diskusiją, vedamą profesionalaus moderatoriaus. Projektas „Mokausi iš kino“ plečiasi ir į kitus šalies miestus: Kauną, Klaipėdą, Panevėžį, Uteną, Anykščius, Varėną, Gargždus, Ukmergę.

„Skalvijos“ direktorė Vilma Levickaitė tikisi, kad šie edukaciniai užsiėmimai padės keisti ir šiuo metu gal pernelyg praktišką požiūrį į kino filmus, vertinant juos tik kaip pagalbinę medžiagą mokyklų programinėms temoms iliustruoti. „Geras kinas kaip ir bet koks kitas menas yra daugiaprasmiškas, ir jis gali duoti kiekvienam asmeniškai skirtingai ir labai daug. Gal net ne to, ko ieškojai. Tai yra ir meno paskirtis, ir jo paslaptis. Mes tikim, kad kinas tam ir yra, kad jis tiesiog atvertų akis, naujus horizontus į daug temų ir dalykų, apie kuriuos tu net nebuvai anksčiau pagalvojęs“, – sakė V. Levickaitė.

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto doc. dr. Aurimas Švedas, vertindamas Kultūros paso paskirtį ir vertę, teigė: „Man kaip kultūros istorikui Kultūros paso idėja atrodo reikšminga visų pirma atveriamomis galimybėmis visuomenei, akademikams, menininkams ir edukatoriams aktyviai siūlyti idėjas, kas turėtų sudaryti Kultūros paso paslaugų rinkinį. Dar svarbesnė man atrodo antroji idėja – sudaryti sąlygas patiems jauniausiems mūsų visuomenės nariams įvairiais būdais susipažinti su mūsų valstybės ir visuomenės suformuotu istorinės kultūros „kapitalu“ ir naujaisiomis šio „kapitalo“ formomis, gimstančiomis XXI amžiuje.“

Kultūros istoriko nuomone, Kultūros paso idėja yra aktualė, o jos įgyvendinimas gali pagelbėti Lietuvos visuomenei stiprinant jau egzistuojančias ir kuriant naujas visuomenės kultūrinės atminties formas. Būtent šių kultūrinės atminties formų sąveikoje formuojasi tai, ką mes esame linkę vadinti konkrečios visuomenės tapatybe arba identitetu.

Kultūros paso koncepciją rengė tarpinstitucinė darbo grupė – kultūros ir švietimo sričių, administravimo ir finansų specialistai ir mokinių atstovai. Pasirengimo etape buvo apklausti mokiniai, mokytojai ir kultūros įstaigos, nepriklausomi menininkai, kad būtų išsiaiškinta, kokie kultūros renginiai yra noriai lankomi mokinių, kokia tokių renginių pasiūla yra miestuose ir atokesnėse vietovėse.

– JUSTAS BARAUSKAS –

MIGLĖ PETRUŠYTĖ

Lilė

Maža mergaitė Lilė
Be krūtų,
Su dideliu pilvu
Gulėjo sau po dideliu medžiu,
Medžiodama mažai mažus,
Dar nekaltus,
Žindančius stirniukus...

Apetitas buvo jos baisiai baisus,
Ji troško suvalgyti visus
Savo didelio miško,
Mažų krūtų stirniukus!

Liūliavo pilvas jos,
Drebėjo žemė nuo šventvagiškai baisiai baisių
Tų mažos mergaitės Lilės minčių...

Bet neleido Dievas Lilei
Medžioti tų Dievo kūrinį...

Didelis medis nulūžo
Palietus Kūrėjo rūsčiu pirštu,
Ir Lilė su karštu pienu,
Bėgančiu jos lūpų krašteliu,
Užspringo pamažu...

God Bless The Girl

Jeį visgi tu pargrįši,
Prašau, pasiryžki pasakyti,
Kaip teisingai man šiam pasauly
Dievo laimės išprašyti.

Nesakyki, kad nereikia,
Tada geriau tu nebegrįžki,
O sugrįžęs manęs nematyki.

Palaiminta jau būsiu,
Be laimės ir be vėjo gūsiu...
Pargrįžusi iš Dievo
Norėsiu atsipūsti
Ir su aleliuja lūpose uždusti...

Madam

Pažiūrėk į mane dabar!
Taip, taip... čia tau sakau...
Žinau, kad girdi!
Taip, taip... tau beliko atsisukti
Ir abejingumą į šalį trumpam nustumti,
Taip, taip... tau nepasirodė,
Su tavim šnekėti, o dievaži,
Nusprendė madam Žerāra Depardi!

Žvake nudegintos lūpos,
Mėliu nudabintos plaukų graviūros
Jai režė akį it aukščiausios prabos
Nudrįskęs draugės Džildos rūbas.

„Ko nori?“ –
Pasigirdo nebyliai ir nenoriai...
„Nusprendei man, madam, pasipainioti
po kojom?“

„Viskas, kas įvyks, palikime rytojui,
O dabar tave kviečiu į karštą
Rūpesčių toly, kur pamatysi tikrąjį savo herojų.

Paplaukiosim mėliu, išdeginsiu lūpas
Ir kitą kartą sutikęs tave
Ištarsiu: „Nukabinkit velniop
Tas pasenusias Žerāros Depardi graviūras!“

Peteliškė

Peteliškė numetė margus
Savo spenelius.
Jie buvo per maži,
O ji norėjo didesnių,
Pasteliškai aktyvesnių spalvų.

Živilės Spūdytės piešinys

Ji tapė,
Pieštukas nubuko,
Teptukas šerius numetė,
O patetiškas Kūrėjas
Vis mąstė,
Kaip jai padėti
Daugiau nebegerti.

Jis buvo jos mylimas draugas –
Eldorādas Patėlis.

Raudona alaus puta
Žiūrėjo į ją –
Ponią usnį,
Dygliuotą ir jau per mažai putotą.

Atėjo į puotą ponai.
Visi nusižudė, išsižudė ir nužudė nušovė...
Automatas, ponas Kalašnikovas,
Su suknele pūsta nepasirodė, ne...
Kulkos nesibaigė, o
Jis nusibaigė...

Jis buvo jos mylimas draugas –
Eldorādas Patėlis.

Vaikelis

...pasidalinti nereikėjo...
Vaikelis palūžęs liepsnose
Suplėskėjo...

Raudona,
Raudona,
Raudona...

Protinga mintis atėjo,
Kada nukirsta vaikelio galva
Nežinion nugarmėjo...

Ji

Atėjo kartą Ji,
Tokia grakšti ir išdidi,
Svajingai ištiesė rankas
Ir pasinėrė į gelmes...

Tenainos Ji pamatė medį,
Tokį ryškų ir aptakų,
Jojo vaisiai krito Jai
Ant c u k r i n i o kaklo...

Jos vyriškai gruoblėtos rankos
Siekėsi apvalainojo ir sultingojo
To vaisiaus – a p e l s i n o...

Akimirksniu į jį
Įkišo savo dešinį smilių Ji,
Ir nejučia
Dingo ta riba
Tarp ten ir čia...

Keli

Buduaruose tądien buvo baisiai tamsu,
Skaistumas veržėsi tiesiog per kraštus,
Brandžios spalvos nutvieksti,
Klaidžiojo budistai keli...

Aplinkiniai žvalgėsi aplink,
Suprask, lyg jiems jie
Būtų šventi...

Skaistumo sklidinai užtvenkti...
Pasidarė visi...

Buratinas

Trepsenau tada visiškai nuoga
Su arbatinuko kaitria ašele,
Juk norėjo jis, o ir aš,
Tuo pačiu išgerti arbatėlės su bevardžiu draugu...

Po pauzės jis... liko...
Tas draugas, be akies,
Obuoliukai jo, saldūs tada,
Atsidūrė tarp mudviejų abiejų –
PaLYTĖTA limonado taurele...

Tad buvau tą vakarėlį visiškai akla,
Pilnatis romantiškai nutvieksta,
O saldus buratinas žiūrėjo godžiai į mane...

Lama

Eilinei šiltai dienai išaušus,
Eklektiška Lama kaip visada įkaušo,
Stiklainį seilių prie širdies pasidėjus,
Ji galvojo, kur jį praktiškai padėjus...

Išduoti bičiuliai
Į Lamą žiūrėti negalėjo
Ir padėti jai,
Be abejo, jie nenorėjo...

Švieži, kartu beviltiški prisiminimai
Draskė jų mintis,
Kada Lama spjovė jiems
Į šešias tuomet aklas akis...

Atsiprašyti Išdidžioji nesugebėjo,
O ir taip ja būtų nieks nepatikėję...

Bespalvė suvaidinta lyrinė ašara
It seilė su panieka
Nuvilnija visuomet,
Kai jai reikalinga tiesiog
Elementari nauda...

Išbrinkusiai ištinęs veidas,
Išvogtas arogancija grubia,
Čia jau nepadeda, beje...
Jai telieka susinaikinti
Su neapykanta gyvenimui
Ties trisdešimt šešta
Savo metų stotele?!

Amariliai

Kas atrado,
Tas pakilo,
Kas atėjo,
Tas pasiliko,
Tačiau viską patyręs
Paslydo...

Amariliai pražydo
Ir likimo ratas
Kitiems savo laimę
Paliko...
Ir daugiau pas tave
Nebegrįžo...

GYRDIR ELÍASSON

Gyrðiras Elíassonas (g. 1961) – islandų rašytojas, poetas ir vertėjas, daugiau kaip trijų dešimčių knygų autorius. Keletas jo eilėraščių vertimų yra skelbta almanache „Poezijos pavasaris 2003“ (vertė J. M. Abraitytė). Čia publikuojami apsakymai iš rinkinio „Tarp medžių“ (*Milli trjáanna*, 2009), kuris 2011 m. apdovanotas Šiaurės Tarybos literatūros premija.

Būrimai

Esu tik kartą išbandęs juodąją magiją. Praėjo jau daug laiko, bet vis dar gerai atsimenu, kas mane pastūmėjo į šį abejotiną laisvalaikio leidimo būdą.

Buvau pradėjęs kurti eilėraščius, neseniai parengęs rankraščių ir įdėjęs jį į tvarkingą aplanką su savo paties nuotrauka viršelyje; parodžiau jį tiems savo draugams, kuriems, mano manymu, eilės galėjo nors kiek rūpėti. Dauguma visai teigiamai sureagavo į šitą mano gamini. Išskyrus vieną. Jis buvo kiek vyresnis už mane, vairavo pieno cisterną, bet labai domėjosi poezija. Palikau jam rankraščių kelioms dienoms, kad paskaitytų, o kai grįžau jo atsiimti, pajutau, kad kažkas ne taip, kaip turi būti.

– Perskaitei rankraščių? – tariau.

– Taip, perskaičiau, – pasakė jis.

– Ir ką galvoji? – paklausiau. Man visai nepatiko jo išraiška.

– Visišškai beviltiška, – atsakė jis.

– Beviltiška? – pakartojau vargiai tikėdamas savo ausimis.

Be galo kliviausi jo nuomone apie poeziją, ir dabar jis pasakė, kad mano rankraštis beviltiškas. Žinojau, kad tai ir reiškia: *beviltiškas*.

Buvau priblokštas. Jis tai pamatė, bet nebandė sušvelninti sprendimo, kuris jau buvo priimtas ir neginčijamas.

– Man reikia eiti, – pasakiau ir griebiau eilėraščių šūsnį nuo stalo.

– Nenori kavos? – paklausė.

Nieko jam neatsakęs nulipau laiptais link lauko durų. Jis kažką sušuko man įkandin, bet aš nebegirdėjau.

Šitas pieno cisternos vairuotojas gyveno dviejų aukštų name prie jūros, jis buvo įsikūręs viršuje, o apačioje buvo naudotų baldų parduotuvė. Vakare, – jau po to, kai buvau pas jį užėjęs ir gavęs eilių įvertinimą, – grįžau prie jo namo. Buvo vėloka, į duris nesibeldžiau. Nuėjau prie namo iš jūros pusės, kiemas nebuvo aptvertas, tad galėjau prieiti prie pat. Pirma greit žvilgtelėjau pro baldų parduotuvės langą ir tarp kitų daiktų pamačiau ryškiai geltoną Česterfildo sofą, kurią visai įsivaizdavau galįs turėti. Nusprendžiau apie ją rytoj pasikalbėti. O ten, prie sienos, susikauptam tam, ką iš tikrųjų ruošiausi padaryti. Įsitaisiau tiesiai po savo draugo, pieno cisternos vairuotojo, miegamojo langu ir vyiliausi, kad jis jau atsigulė į lovą. Man tai atrodė tikėtina, nes jam reikėdavo labai anksti iš kaimų surinkti pieną.

Pradėjau tą vasaros vakarą kažką murmėti. Buvo beveik visiškai šviesu ir, tiesą pasakius, vargiai juodajai magijai pakankama atmosfera: apačioje melsva ir rami jūra, šalia, lengvoje migloje, dar mėlynėsni kalnai. Man nebuvo visiškai aišku, ką murmu. Kažkokius žodžius, kuriuos radau knygoje, jie turėjo nužudyti tą, kuriam buvo sakomi. Prisiiminiau skaitęs, kad Gurdžijevs, armėnų mistikas, minčių galia buvo nužudęs bulių per šešių kilometrų atstumą. O čia tik keletas metrų. Susitelkiau mėgindamas įsivaizduoti miegantį pieno cisternos vairuotoją ir bandžiau telepatija bei praeiksmams sustabdyti jo širdies plakimą. Buvau visiškai užmiršęs, kad jis kažkada buvo mano draugas. Tai tęsėsi kurį laiką, aš užmiršau, kur esu, nes taip įsijaučiau į šią viziją; jis savo lovoje, o aš bandau jį nužudyti pagiežinga galia, sklindančia kažkur iš sielos gelmių. Niurnėjau žodžius, išmokus iš knygos, ir kruopščiai stengiausi į juos įlieti neapykantos. Man atrodė, kad einasi puikiai. Buvau įsitikinęs, kad kažkas jau darosi, tad nepavydėjau tam, kuris gulėjo lovoje ir priiminėjo šią žinutę. Vis bandžiau ir bandžiau įsivaizduoti, kaip jam pagaliau amžiams sustoja širdis.

Po kurio laiko nusprendžiau, kad jau padariau užteklinai.

Pakėliau akis į langą, tarsi atsisveikindamas. Dabar jaučiausi daug lengviau, piktumas buvo mane apleidęs. Akimirka net beveik pasigailėjau nužudęs tą savo draugą be rimtesnės priežasties.

Tada nusileidau prie jūros ir daugiausiai pamiršau, kad ką tik žudžiau žmogų. Buvo jau naktis, jūra lygi it veidrodį. Lauke tuščia. Tarsi aš būčiau vienintelis mieste gyvas žmogus. Akimirka pasijutau tarsi vienintelis, išgyvenęs kokią keistą tragediją, išnaikinusią visus, tik ne mane.

Tada grįžau namo ir visai ramiai užmigau.

Negalvojau apie staigią savo draugo mirtį.

•

Kitą dieną vis dėlto apie visa tai nemažai mąsčiau. Ypač dėl to, kad jis iš ryto nepasirodė darbe, ir pienininkų asociacijoje kilo problemų dėl vairuotojo. Buvau ten vieną vasarą dirbęs, taip ir susipažinau su tuo savo draugu. Po darbo vasarą bendrovė man tapo svarbi, pradėjau jausti tam tikrą ypatingą ryšį su pienu ir sūriu. Turbūt tai buvo šokia tokia nostalgija. Kai buvau mažas, karvidėje laukdavau, kol močiutė baigs melžti karves. Turėdavau įskilusį gėlėtą puodelį, kurį močiutė, baigusi melžti, panardindavo į kibirą šalia savęs ir ištiesdavo man. Išmaukdavau dar šiltą pieną iš puodelio vienu ypu.

Dabar tas mano draugas negyvas gulėjo savo lovoje, ir niekas nieko nežinojo. Taip slinko diena, ėmiau kažkaip truputį dėl to nerimauti, bet su niekuo nekalbėjau, kad vakar vakarą nužudžiau žmogų, nes tokia pokalbio tema būtų galėjusi turėti nemalonių pasekmių.

Vakare jau visai neberadau sau vietos ir nuėjau prie jo namo, taip tarsi patikrinti situacijos. Jis buvo ilgai pragyvenęs tame bute virš baldų parduotuvės. Dieną buvau toks sunerimęs, kad visai pamiršau paklausti apie Česterfildo sofą, bet dabar vėl žvilgtelėjau pro langą. Sofos nebebuvo.

Be garso nusikeikiau.

Buvo tamsiau nei praeitą vakarą, danguje sunkūs debesys, eidamas prie namo durų pajutau, kaip veidu nuriedėjo lietaus lašas. Pasibeldžiau. Man pasirodė keista, kad taip elgiuosi, nes juk žinojau, kad jis negali atidaryti. Bet vis tiek, jam iškart nepriėjus prie durų, pabeldžiau dar sykį. Kėtinau suimti už rankenos ir patikrinti, ar užrakinta, bet durys atsidarė.

Tarpduryje stovėjo jis, toks kaip įprastai.

Be žodžių į jį spoksojau.

– Grįžai? – tarė jis, truputį nustebęs, bet nenusiteikęs priešiška.

– Taip, – tariau.

– Gerai, kad vakar taip labai nepriėmei į širdį, – pasakė jis.

– Taip, – tariau.

– Dabar nori kavos? – paklausė.

– Taip, – tariau trečią kartą.

Po šito juodoji magija mano akyse krito, pateko į sąrašą senovinių užsiėmimų, kuriems gresia pelnytas išnykimo pavojus. Rankraščių, dėl kurio įvyko šis bandymas, išmečiau ir nuo to laiko poezija nebeužsiėmiau.

Jolitos Puleikytės piešinys

Puslapių žaizdos

Nesakyčiau, kad renku knygas, bet jų aplink mane prisirinko. Kai kurios jų retos, ir, aišku, man dėl jų skaudžiau nei dėl kitų, kurių visur galima įsigyti.

Mano draugas, kuris pas mane kartais užsėda, irgi domisi knygomis ir atėjęs apžiūrinėja mano lentynas, pavyzdžiui, kai išeinu į virtuvę užkaisti mums kavos. Prieš kelias dienas atsitiko štai kas: jis pas mane užsuko, o aš nuėjau į virtuvę užplikyti kavos, bet kai iš koridoriaus buvau begrįžęs į svetainę, vienos knygų spintos, stovinčios prie ilgosios sienos, stikle išvydau, kad mano draugas stovi priešais lentyną, laiko knygą ir ruošiasi iš jos plėsti lapą. Sustojau apytamsiai koridoriuje ir laukiau, ką jis darys. Jis paskubomis žvilgtelėjo sau per petį, kosteldamas išplėšęs iš knygos lapą ir įsikišo

į kišenę. Tada padėjo knygą atgal į lentyną. Įsiminiau kur ir, rodos, žiūrėjau, kokia ten knyga. Išgirdus šaižų popieriaus plyšimo garsą, pridengtą kostelėjimu, mane nukrėtė šiurpas, nepraleidau to pro ausis. Buvau kažkada skaitęs André Žido „Imoralistą“, kur aprašomas panašus nutikimas, ir nusprendžiau elgtis kaip tos knygos veikėjas – tarsi nieko nebūtų įvykę. Įžengiau su kava į svetainę, pasiūliau draugui sėstis į geriausią fotelį, ir mudu pasišnekėjome. Po kelių dienų jis ir vėl užėjo į svečius, aš dar sykį aptikau jį darant tą patį, bet ir vėl nieko nesakiau. Bet jam išėjus pradėjau šen bei ten varstyti atsitiktines savo knygų spintos knygas ir pamačiau, kad per praėjusius apsilankymus jis daug kur buvo pasidarbavęs. Lapų trūko daugybėje rinkinių knygų, retų ir gražių knygų.

Kodėl jis taip elgėsi?

Laužiau galvą, bet nepriėjau jokios išvados. Šitas mano draugas – bičiuliškas žmogus, ramiai ir maloniai elgiasi, ir jokių ženklų, kad būtų apniktas šio polinkio plėšyti lapus iš svarbių knygų.

•

Po to, kai pastarąjį kartą pamačiau jį veikiant ir išsiaiškinau, kad jau ilgai tuo užsiima, pradėjau vengti jo kompanijos. Nieko jam apie tai nesakiau, bet jei jis skambindavo ir aš pamatydavau numerį, nekeldavau ragelio ir jei būdavo beldžiama į duris, o aš įtardavau, kad tai galėtų būti jis, neatidarydavau. Po truputį pavyko rasti kai kuriuos lapus Nacionalinės bibliotekos knygoje, juos atsišviesti ir įklijuoti, bet vis dar trūko lapų knygų, kurių biblioteka išvis neturėjo, be to, atšviesti lapai tikrose knygoje irgi nekėlė tinkamo jausmo. Dėl to pasitenkinimas savąja biblioteka pradėjo gerokai slūgti. Visad pažvelgęs į lentyną imdavau galvoti apie knygas, iš kurių mano draugas buvo išplėšęs lapus ir taip amžiams jas sužalojęs.

Kas tai per žmogus, kuris galėjo šitaip su kitu pasielgti? Toliau laužiau galvą. Ar tai buvo kerštas už kažkokį nejuociomis jam padarytą blogį? Ar kokia bjauri išdaiga, skirta patikrinti, ar aš kada skaitysiu visas šitas knygas; ar pradėsiu vieną dieną kalbėti apie tai, kad kai kuriose knygoje trūksta lapų ir kad aš tiesiog visiškai nesuprantu? Nežinau. Buvau skaitęs apie rašytoją, kuris su savo biblioteka elgėsi taip laisvai, kad plėšdavo lapus iš knygų, kurias skaitė, mesdavo juos į židinio ugnį sau pašonėje, idant suliepsnotų, ir prisidėgdavo jais pykę. Tik stengdavosi, kad būtų prieš tai juos peržvelgęs. Bet aš ne rašytojas ir niekad negalėčiau taip elgtis. Tiesą sakant, pasidarė sunku skaityti minėtąjį rašytoją sužinojus apie tokį jo elgesį. Bet blogiausia tai, kad tas žmogus, ėmęs iš mano spintos knygas ir drėskęs iš jų lapus, buvo bene vienintelis mano draugas. Dabar nebeteriu draugo, kuris ateitų ir plėšytų lapus iš knygų, ir man beveik trūksta to kostelėjimo ir lengvo plyšimo garsų. O ką jis padarė su lapais, kuriuos kišdavosi į kišenę? Pamažu atradau, kad jis beveik visad plėšdavo lapus iš romanų, dažniausiai XIX amžiaus. Būta čia kažkokios logikos. Jis, rodos, labiausiai domėjosi Dostojevskiu; atradau, kad buvo išplėšęs lapų iš visų mano turimų jo knygų. Man buvo daugiausiai tas pats dėl daugumos jų, jos šiaip ar taip per ilgos. Bet labai nepatiko, kad jis pasiėmė kaip tik tą lapą iš „Nusikaltimo ir bausmės“, kur Raskolnikovas nužudo senutę. Galvojau, kad tikrai galėjo išplėšti kokią kitą vietą, jei jau būtinai kažko iš ten norėjo.

•

Sėdžiu svetainėje, savo bibliotekoje, žiūriu į lentynas ir galvoju apie visus tose lentynose esančių knygų trūkstamus lapus. Suskamba telefonas, iš numerio suprantu, kad čia tas mano draugas, kuriam nebeatsakau. Leidžiu telefonui ilgokai paplyšauti ir tik prieš pat nustojant staiga nusprendžiu ragelį pakelti.

– Klausau.

– O, sveikas! Sunku tau prisiskambinti.

– Buvau išvykęs.

– Išvykęs? – balse buvo girdėti abejonė.

– Taip.

– Kur?

– Į Londoną.

– Ką veikei?

– Ieškojau retų knygų.

Kitame laido gale pajutau kylantį susidomėjimą.

– Galiu ateiti apžiūrėti?

Akimirką pamąščiau.

– Žinoma, – pagaliau tariau.

Jis gyveno netoliese, tad belaukdamas, kol ateis, nuėjau užkaisti kavos. Ieškodamas šaukšto atidariau stalčių ir išvydau tą žibantį didelį peilį, kurį buvau ką tik nusipirkęs.

vilnius – alytus – vilnius

Such a muddy line between
The things you want
And the things you have to do

Sheryl Crow, „Leaving Las Vegas“

„leaving las vegas“ klausau dažniausiai rytais – man patinka pavargęs, prikimęs mis crow balsas ir tai, kad dainoje yra tiek išmintingų eilučių, kalbančių apie mane. pavyzdžiui, ji sako, kad riba tarp dalykų, kurių nori, ir tų, kuriuos privalai daryti, išbliurusi, neaiški. kad dabar nei džokeris, nei tūzas, nei karalius lūzerio rankos nepavers laimėtoja. arba kad pastaruoju metu nebėra kur pabėgti. tokiais rytais dažnai svarstau, kodėl darau tai, ką darau, – ar kad noriu, ar kad privalau? ar – tiesiog?

važiuodama į trumposios prozos skaitymus alytuje galvoju daugiausia apie tai, kad grįžus reikės viską aprašyti ir kaip labai nemėgstu tekstų, kuriuose rašytojai pasakoja apie literatūrinius festivalius ir savo nuotykius juose – apie nuostabiuosius tenai sutiktus draugus bei gražiasias merginas, kurioms, kaip ir dera, sakoma „ne“, nes mes ypatingi, ypatingai mes rašome ir linksminamės. kokie glaudūs ryšiai mus sieja – kraujo grupės, vyno rūšys, sugėrovai ir sugulovai, literatūriniai tėvai ir šaltos motinos. paprastai tokiuose tekstuose būna nemažai siauram rateliui skirtų užuominų apie tai, kas kiek išgėrė ir kaip ką užlaužė, bet viskas perlaužta per aukštos meninės raiškos prizmę, nes aišku juk net vaikui, kad jei aprašydama pabliurusią vakarėlių kasdienybę panaudoji metaforą ar intertekstą, viskas sutvirtėja ir sužėri – bent akimirksniui. tačiau į dykumą laivas neatplauks, dainuoja mis crow. taigi, kodėl pati taip lengvai sutikau parašyti tokį banalų tekstą nepaisydama lengvos paniekos ir sau, ir jam? ar privalėjau? bet juk niekas nevertė.

apie kunčino bibliotekoje vykstančius „imbiero vakarus“ išgirdau prieš porą metų, kai prozininkas, su kuriuo tuomet susirašinėjome dėl jo knygos pristatymo, užsiminė, kad dirba prie naujo specialiai šiam renginiui rašomo teksto. labai stengiasi, nes komisijos ir publikos geriausiai įvertintų kūrinį autorius organizatoriai apdovanoja solidžiais piniginiiais prizais. nebeatsimenu, laimėjo tada ką nors tas prozininkas ar ne. o mane į alytų pakvietė, nes vienas iš dalyvių paskutinę minutę atsisakė ir, matyt, spragai užkišti rekomendavo mane. žodžiu, kai alytaus bibliotekos direktorė paskambino ir paklausė, ar norėčiau dalyvauti, o po to apie renginį parašyti, sutikau, kaip visuomet, daug negalvodama. tekstus reikėjo atsiųsti kuo greičiau, todėl patrupinau kelis fragmentus iš „kai aš buvau malalietka“ rankraščio ir dar tą patį vakarą išsiunčiau. viskas tiko ir taip aš atsidūriau alytuje.

buvo šalta, šiek tiek apsiniaukę, nesnigo. planavau paslaminėti po miestą, bet vėjas košė kiurai. viešbučio kambarys įsikrausčius irgi priminė ledainę (vėliau paaiškėjo, kad nebuvo nuorinti radiatoriai, o mes kažkaip nesusipratome

pasiskūsti iškart), o kitą rytą tuos, kurie neplanavo nakvoti, iškraustė, todėl dvi dienas praleidau bibliotekoje. iškliausiai beveik visus pagrindinius ir nepagrindinius skaitymus, tomo vaisetos diskusiją su mindaugu nastaravičiumi, net kunčiniui ir jonynei skirtus renginius. iš pradžių buvo įdomu, vėliau apėmė nuovargis. labiausiai įsiminė indros brūverės tekstas – anksčiau skaičiau tik jos poeziją, kuri man irgi patiko. ji rašo apie tai, kaip du čiūvakai važiuoja iš rygos, man atrodo, į vilnių, autike prisigeria, pradeda kabinėtis prie žmonių ir juos beveik trūkčius išsodina kažkokioje stotyje. „kur mes esame, kur atsidūrėme“, – girtai svarsto jie, ginčijasi, o neoninis užrašas skelbia, kad atsidūrė jie ten, kur ir turėjo. jokių metaforų, mezginių, gana rupūs dialogai. šiek tiek priminė ivaškevičiaus „išvaramą“, bet viskas man dabar jau šiek tiek ką nors primena, ir tai nei trūkumas, nei privalumas. indros tekstą išvertė vytautas deksnys, perskaitė alyvydas šlepikas – latviškai autorė skaitė tik fragmentą. po to papasakojo, kad istorija apie tuos išsodintus čiūvus tikra, – kažkaip nenustebino. dar patiko andriaus jakučiuo būsimos knygos fragmentas: trijulė – dvi panos ir vaikas manieringais vardais – kažko ieško. iš pradžių sako, kad prasmės, tada – kad menkės, bet greičiausiai jie ieško išeities, to taško, kuriame viskas kažkaip išsiriša ir išsispindžia. jei šitą reiktų su kuo nors palyginti, tai būtų tomo šinkariuko „kaip vaikai“, tik stilius elegantiškas, labiau nuglaistytas. kitaip nei indros naujasis realizmas, andrius pabrėžtinai literatūriškas, situacijos – netikroviškos, įtampa didelė, bet viskas nerimta, tarsi žiūrėtum į animė žmogeliukų vis labiau ir labiau besiplečiančias akis. matyt, aš kraštutinumų žmogus – suprantu arba labai tikroviškus, mėsiškus, šiurkščius, arba pabrėžtinai rafinuotus ir savo dirbtinumo neslepiančius dalykus. kiek su kuo kalbėjau – patiko vis kiti skaitovai. matyt, tai gerai – kiekvienas ir kiekviena prozos gavo pagal poreikius ir galimybes.

paskelbus nugalėtojus vyko baigiamasis furšetas, grojo „abbos“ „the winner takes it all“. vieni nugalėtojai teisinosi esą to neverti, kiti ramiai glostė čekį kišenėje – pralaimėtojai gėrė garsiai ir tyliai aiškindami (pirmiausia patiems sau, žinoma), jog daugiau čia nebeatvyks, o aš niekaip negalėjau apsispręsti, ar noriu prisigerti dabar ir lūžti autike, ar pasitaupyti, nes vakaras dar ilgas. darėmės selfius ir grupines savo linksmybių nuotraukas, kad tie, kurie mus stebi feisbuke, žinotų, kaip čia linksma ir kokie mes gražūs. tai vienas, tai kitas siūlė sėsti ant kelių, išeiti parūkyti, pasibučiuoti – viskas kaip visada. puikiai suprantu, kad nesu jokia išimtis, taip būna visoms nebjaurioms, nesenoms ir be aiškaus partnerio. kartais stebiuosi savo konformizmu – gal tai dėl vyno? igoris pomerancevas išrinko butelį paties geriausio, sakė, kad nors mano skaitomo teksto nesuprato nė žodžio, suteikiau nemažai malonumo, nes megztinio ir sijono atspalviai derėjo. galėjau atsakyti ką nors šiurkštaus, bet to nepadariau – kuo toliau, tuo tvirčiau tikiu, kad nebeverta. svetimas, laike ir erdve nutolęs pasaulis – kiti balsai ir tušti kambariai. o gal tai ir yra dalykai, kuriuos noriu daryti – vis labiau girtėti, sėdėti

ant kelių, klausytis komplimentų? antraip kodėl visą savaitę galvojau, kuo geriau apsirengti? kartais tikrai malonu vien už savo buvimą gauti alkoholio, cigarečių ir maisto – fizinio, dvasinio, *whatever*. svarbu tik nepadauginti ir, kaip mama sako, mokėti naudotis, kol gali, nes tai netruks ilgai. ji buhalterė, viską supranta, bet velniškai nedvasinga.

grįžtant sustojome prie degalinės – buvo jau visai tamsu, kavą ir kitką pardavinėjo pro langelį. paprašėme įleisti į tualetą – degalinės darbuotoja sutiko, bet tik moteris. vyrams pasiūlė eiti į mišką. įsileido po ilgų prašymų, įtikinėjimų, kad šitie vyrai tikrai nėra blogi, o myžti miške negali, nes jie juk rašytojai, nes mes visi rašytojai, važiuojame iš tarptautinio renginio. lietuviškai nesuprantantis oleksandras bojzenko po to niauriai paklausė, ar jo nenorėjo leisti vidun dėl to, kad kalbėjo rusiškai. atsakiau, kad ne, tikrai ne dėl to, – neįleido, nes jis vyras. „bet tu juk galėjai jai padaryti dar baisesnių dalykų nei aš“, – kartojo rašytojas ir kritikas. nežinau, nedrįščiau lažintis.

vilniuje buvome apie pusę dvylikos. vairuotojo paprasčiau, kad išleistų prie stoties, – planavau užsukti pas mindę ir po to kur nors pašokti. negerai likti vienai su tekstais galvoje, visu tuo zirzimu, primenančiu mirštančią liuminescencinę lemputę, kraujuojančią paskutinę šviesą. kaip visada, alaus man niekas nenuperko, todėl pagalvojau, jog protingiausia būtų užsukti ne į kokią „turgų“ ar „dėvėtus“, o į mažesnį bariuką – gal ten parduos kelis neatkimštus butelius. pataikiau į vieno iš tų keistų stoties rajono hostelių barą. buvo tuščia, išskyrus rusiškai šnekančią kompaniją prie gėrimais nukrauto staliuko. barmenas atrodė kaip banditas – skustas, bet linksmai besišypsantis, toks, kuris aišku, kad apsuks, klausimas tik, kaip labai. iš pradžių neatkimštą alų man parduoti atsisakė, bet po kelių minučių įkalbinėjimų rusiškai, šypsenų, mirksėjimo ir žiūrėjimo į akis bei pasižadėjimų, jog gatvėje tikrai negersiu, nes juk šalta, prie manęs priėjo juodaplaukė moteris ir pasiūlė pačjęti kartu su ja. sutikau per daug negalvojusi. ji pasivedė mane koridoriumi prilaikydama už parankės ir liepė palaukti prie uždarytų durų. pati atsistojo šalia. pamažu ėmė darytis bangu – supratau, kad nelabai prisimenu, kuriame bare esu, tik kad ėjau nuo autobusų stoties link mindės. jie galėtų mane įstumti į kambarį ir jame uždaryti, pripumpuoti narkotikų ir pardavinėti, kol nusibaigsiu, – visuomet įsivaizduoju blogiausius scenarijus. matyt, moteris suprato, kad man darosi neįauku, todėl pasilenkė arčiau ir sušnabždėjo „neboisia“. tarsi pagal komandą atsidarė kitos, mano anksčiau nepastebėtos durys, pro jų tarpą linksmasis barmenas iškišo dvi „volfo engelmano“ skarbonkes, už kurias nuplėšė 10 eurų.

grįžau apie penktą visiškai blaivi. vis dar šalo, pamažu leidosi skystos, beveik permatomos snaigės.

– VIRGINIJA KULVINSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

ROBERTO BOLAÑO KNYGOS

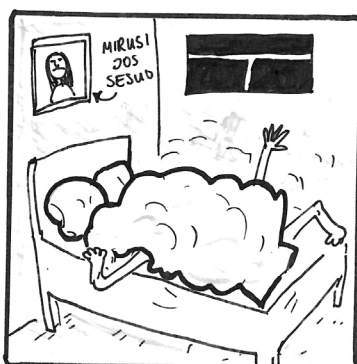
GATVĖSE NESAUGU

SĖDIM BARUOSE, KALBAMĖS APIE POEZIJĄ, IKI PARYČIU

SUTINKU MERGINĄ (GAL POETĖ), MĖS BAIŠIAI DAUG MYLIMĖS

PASLAPTINGAS IR GALBŪT PAVOJINGAS POETAS. KAIP JĮ SUPRASTI?..

ĮYTKSTA ŽMOGŽUDYSTĖ. KAS TRĀ POEZIJA? AR GYVENIMAS GALI BŪTI POEZIJA?..

Freken Petronėlė

„Mėgstu knygas, kurios priklausė kam nors kitam“, – prisipažino bibliomanas Umberto Eco. Kodėl, nepasakė. Tiesiog „mėgstu“. Papildomi informaciniai laukai, pridėtiniai kultūriniai sluoksniai? Gyvos gijos, nusidriekiančios keisčiausiomis kryptimis? Žinoma.

Daug tokių knygų, priklausiusių kam nors kitam, dėl suprantamų priežasčių plūstelėjo į mūsų skaitytų knygų knygynus, dovanų lentynas, visokius inkilus ir lesykias, prie konteinerių arba tiesiai į juos. Smalsumas neleidžia praeiti. Tai žaidimas – kaip vaikiškose knygutėse – „Atverk langelį“ ir pažiūrėk, kas bus. Kodėl nepažaidus? Tik čia langeliai – būtojo laiko properšos. Išslysta koks senas atvirukas, laiškėlis, raštelis, kalendoriaus lapelis, kalendorėlis, skirtukas, vaistų receptas, popierinis pinigėlis. Dėliok savo pasjansą.

Žaidimas „Atversk titulinį lapą“. Rask dovanojimo įrašą. Ne visi jie banalūs. Bet ir banalieji – tautosaka, etnografija, antropologija. Viskas – klodai, viskas – medžiaga. Juk nurašinėjami kapinių paminklų, laidotuvių vainikų tekstai, kaupiami ir tyrinėjami atminimų albumėliai...

Arba – guli sau kokia nors sovietmečiu leista knyga, apie kurios egzistavimą nei žinojai, nei girdėjai, bet pradedi skaityti ir stebiesi, kaip buvo galima nežinoti: koks stilingas vertimas, studijuok ir mokykis, štai kaip kūrybingai reikia dirbti. Kad ir Aldonos Baliulienės išversti Joaquimo Marios Machado de Assiso „Pomirtiniai užrašai“, Lilijos Kudirkienės – Hugo Hartungo „Mes – stebuklo vaikai“, Marijos Subatavičienės – Juano Antonio Zunzunegui „Bėgimas tamsoje“...

Arba – niekada nematyta girdėto autoriaus knyga. Pvz., Algirdo Kazragio „Ką slepia gelmė“. Rodos, kas jau čia. O koks lakus, lengvas, gražus sakinytis. Pala pala, juk aiškių aiškiausia bendrystė su Doloresos Kazragytės sakiniu. Dar ne viskas – „Ką slepia gelmė“ veikėjos, pasakotojo sesikės, prototipas – tai jau tikrai ji, Doloresa Kazragytė.

Šikart – nesulaukiau. Iš lentynų imu, kiek valioju panešti. Kilnoju, dėliuju, sveriu ir sprendžiu, kurias paimti. Tomai ir tomeliai su autorių dovanojimo įrašais, su proveniencijomis ir be jų, bet visiškai aišku, kad iš tos pačios asmeninės bibliotekos – su tos pačios rankos pabraukimais, varnelėmis, pastabėlėmis. Net jei be jokio ženklo, vis tiek nėra abejonių – iš to paties pulko.

Pagalčiau atsirengu. Dvi krūvelės. Literatūra ir teatras. Du Petronėlės Česnulevičiūtės (PČ) pasauliai. Čia jos knygos. Lietuviškos, rusiškos. Taip pat lenkų, vokiečių kalbomis – sukaupia gal net viskas, kas tik galėjo pasiekti mus pro geležinę uždangą. Pirmas pojūtis: keistas suvokimas / nesusivokimas, kad liečiu knygas, kurios šiai autorei pagalbėjo rašant „Šimtą teatro mįslių“, vėliau – „Dramos pasaulį“, „Daugiaburiaunį dramos gyvenimą teatre“.

„Šimtas teatro mįslių“ – serijos „Noriu žinoti“ 1974 m. leidinys, kurio ypatingo – atrodė, užburto – mėlynumo viršelės kadaise patraukė provincijos vidurinės mokyklos bibliotekoje, nors dar nebuvau „vidutinio mokyklinio amžiaus“, kokiam ši knyga buvo skirta. Ką tada supratau, ko ne, ką įsidėmėjau (pirmiausia Laurence'o Olivier Otelą), ko ne, tačiau ši knyga – pirmas patirtas teatrinis stebuklas (būtent teatrinis, ne knyginis), neišblėsęs iki šiol. Tarsi įvadas į „didžiąją magiją“, kuri tebedomina ir kuri neretai būna tikresnė už tikrovę. Aušros pažadas. Ar slenkstis, kurį peržengus 2D gyvenimas tapo 3D. Kas buvo nesuprasta, neįsidėmėta, pamažu skleidėsi, pildėsi, plėtėsi vėliau. Ilgainiui. Iš knygos mėlynų viršelių įkvėpta keista bacila. Veikalą parašiusi autorė – visam laikui įsidėmėta. Gana ilgas vardas, dar ilgesnė pavardė.

Dabar „peršokime“ prie kitos krūvelės. Literatūros, literatūrologijos. Gijos driekiasi taip: mes – VU pirmakursiai lituanistai; ji, PČ, – paskaitų jau nebeskaitanti (į pensiją beišleidžiama) docentė, pakviesta parencenzuoti kelių kursinių darbų. Apie Vincą Krėvę ir dar kai ką. V. Krėvė – jos autorius, jos kraštietis ir t. t. Ir ji žybteli visu reiklumu, griežtumu, visu priekabumu, kone kategoriškai negailestingumu. Atrodo, kad iš pirmakursės studentėiokės ji tikisi profesoriškų įžvalgų, paralelių ir išvadų, brandaus stiliaus, o šito nesulaukusi susiraukia. Žodžiu, „kirvis“. Stebuklas piblésta.

Elena Bukelienė, įrašydama dedikaciją Petrulei (taip PČ buvo vadinama kolegų ir bičiulių) į savo pirmąją knygą „Jonas Avyžius“ (1975), vadino šią monografiją „pirmu prisvilusiu blynu“. Ar ne „apsidraudama“ nuo to paties reiklumo, priekabumo? Ar ne jo baimindamasi?

Freken Bok – netikėtas, bet labai „į tą pusę“ sugretinimas. Kas drįso? Kęstutis Urba. Bet čia ne tiek įžūlumas, kiek žaismė. K. Urba – PČ doktorantas, taigi tikrai turėjęs žinoti leistinas ribas. Dovana – 1990 m. leidinys „Vaikų literatūros konspektai: Astrida Lindgren“. Įrašas: „Blokadinis suvenyras freken Petronėlei Česnulevičiūtei. Visų Karlsonų vardu – Kęstutis.“ Sugretinimas paslėptas, o autorius irgi tapatinasi su A. Lindgren personažu, kalba visų Karlsonų – nusistovėjusios tvarkos laužytojų? kanonų neigėjų? nervų tampytojų? – vardu. Gal vis dėlto labiau žaismė nei tiesa. „Blokadinis suvenyras“: pasiteisinimas dėl kuklios knygelės išvaizdos. Tiesa, VU poligrafijos laboratorijos produkcija ir prieš blokadą būdavo panaši – rotaprintas yra rotaprintas.

1996 m. sulaukėme išpūdingo „Šimto teatro mįslių“ atsišakojimo – PČ „Dramos pasaulio“. Nors viršelyje užrašyta, kad „Knyga mokyklai“, bet buvo ir yra knyga visiems. Greit išpirkta. Tiesiog išstvarstyta. Įsigijau ir aš, bet mįslingomis aplinkybėmis ji dingo iš studentų bendrabučio kambario. Nušvilpta tik šita, nors lentynoje buvo daugiau tikrai gerų knygų (apskritai knygų badas dar nebuvo likviduotas). Šiaip ar taip, irgi pripažinimo ženklas. Jaunuomenės pripažinimas!

1998 m. pasirodė šedevras – Romo Oranto nuostabiai apipavidalintas „Daugiaburiaunis dramos gyvenimas teatre“. PČ vėl be galo nustebino, stebuklo pojūtis grįžo. Šita knyga – irgi visiems, ypač – sieloms suokalbinkėms, tos veiklios bacilos aukoms. Nustebino ne tik sumanymu ir išmanymu, pateiktu tarsi nauja, aukštesne, pakopa, bet ir ypatinga kalbėsena, šilta intonacija. Taip pat šviežiais pavyzdžiais iš pastarojo meto iškilų lietuvių teatro spektaklių: Jono Vaitkaus pastatytų „Lėlių namų“ ar „Miguelio Manjaros“, Eimunto Nekrošiaus „Hamleto“, Rimo Tumino „Maskarado“. Regis, jai, tokiai literatūrologijos tradicionalistei (freken Bok), kone „kritinio realizmo“ atstovei, turėjo būti nepriimtina sparčiai besikeičiančio ir įvairiopai modernėjančio lietuvių teatro dabartis. Vis dėlto – ne. Viskas pamatyta, išvelgta, suprasta ir didžiai įvertinta.

Dėl to tradicionalizmo. Vytautas Kubilius, dedikuodamas jai savo „Salomėjos Neries lyriką“ (1968), parašė gražiai ir taikliai: „Mielai nepamirštamai Petronėlei, XIX a. moteriškei ir nepataisomai idealistei.“ „XIX a. moteriškė“ – kaip gražiausias komplimentas.

Dėl tos šiltos intonacijos ir apskritai PČ knygų, skirtų teatrui, struktūros. Turiuosi radęs labai svarbią, gal pačią svarbiausią, autorės atramą. Kuklute 1968 m. Novosibirskė išleistą knygelę – Jurijaus Postnovo „Kai teatras jaudina“. Čia dalykiškas ir labai gražiai su skaitytoju kontaktuojantis kalbėjimas. Turbūt ją beskaitant P. Česnulevičiūtei ir nušvito, kaip dėlioti, grupuoti labai gausią ir įvairią medžiagą. Svarbieji pasakojimo apie teatrą dėmenys – trys kolonos, trys banginiai – Dramaturgas – Aktorius – Žiūrovas. Jų pokalbiai pradeda ir baigia „Šimtą teatro mįslių“, „Daugiaburiaunį dramos gyvenimą teatre“, jos – kaip struktūriniai vienetai. Matyti, kad knygelė stropiai studijuota. Labai sutrinta. Proveniencija – kaligrafiška inicialų P ir Č kombinacija – ir viršelyje, ir titulineje puslapyje. Tai vienintelė taip pažymėta knyga.

Knygos apie teatrą ir dramaturgiją, be kita ko, PČ, kaip pedagogės, savirealizacija. Mokytojos – jos pačios rašytų pjesių pagrindinės veikėjos, taigi *alter ego*. „Dramaturginės sėkmės“, dedikuodamas savo „Lietuvių tarybinę lyriką“, jai linkėjo kolega iš Lietuvių literatūros katedros Vitas Areška. Įrašo metai – 1983-ieji. Tada, spėtina, PČ pjesių jau neberašė (bent jau neskelbė), nors neįgyvendintų norų būta ne vieno. Būta ir sumanymo parašyti beletristinį dalyką apie Lazdynų Pelėdą, dar vieną jos autorę, kandidatines disertacijos objektą. Gaila, kad neparasė. Būtų buvęs vertingas dalykas. Ir įdomus – tai rodo jos straipsnis „Aukštupių“, lietuvių romano serijos, knygoje,

į kurią sudėti du romanai: Julijono Lindės-Dobilo „Blūdas“ ir Lazdynų Pelėdos „Klauda“ (ši knyga irgi pūps čia, lentynose). O disertacijos „įdomumą“ apribojo ne tik žanro, bet ir laiko reikalavimai – Prokrusto lova.

Vienos knygos labai suskaitytos, jau be aplankų, kitos, regis, mažai tevartytos. Bene labiausiai nutrintu viršelyje (ir su kavos dėmele?), bene labiausiai pribraukyta – 1968-ųjų V. Kubiliaus „Salomėjos Neries lyrika“. Tada ši studija tikrai sušvito kaip šviesulys. Kuo atidžiausiai nagrinėtas Vytauto Maknio veikalas „Lietuvių teatro raidos bruožai“. Jo pirmame tome (1972) – autoriaus padėka PČ, nuoširdžiai ir lemtingai pasirūpinusiai nelengvai paskaitytojus keliausio veikalo išleidimu. Lietuvių teatras – didelis PČ rūpestis, patriotizmo paliudijimas. Veikiant šiuose baruose būta ir akivaizdžios opozicijos mūsų teatrologijos „kosmopolitiniams“ persvaroms.

Viktorija Daujotytė – patyrusi PČ reiklumo ir gerumo žavesį. Jos vadovėlio „Lietuvių literatūra. XX a. pradžia“ (1992) viršelis įplėštas ir rūpestingai suklijuotas lipniaja juosta. Nemažai pasibraukimų skirsiuose apie Žemaitę, Joną Biliūną (bet ne apie Lazdynų Pelėdą). Dovanotojos įrašas: „Mielai mano Mokytojai Petrulei, daug kartų išvaikščiojusiai tais pačiais takeliais – dėkinga Viktorija.“

V. Daujotytės „Jurgis Baltrušaitis“ (1974), pirma jos knyga, su lakoniškesniu paskyrimu: „Gerbiama docentei P. Česnulevičiūtei. Autorė.“

V. Kubilius dovanavo veikalą „Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas“ (1983) štai taip: „Mielai Petronėlei, nušvietusiai savo gerumu kitados rūsčią Korsakynę, aukoju savo abrozėlį, o ne šitą nepaskaitomą plytą.“ Rūstūs laikai, rūsti Korsakynė (anuometis Lietuvių kalbos ir literatūros institutas), artimos sielos paieškos. Amžinoji V. Kubiliaus savigraua („nepaskaitomą plytą“). Abrozėlis – turbūt autoriaus nuotrauka knygos aplanke (kuris neišliko). 1990 m., išėjus „Problemoms ir situacijoms“, V. Kubilius vėl įrašė: „Petronėlei, mūsų sėdėjimams „Korsakynėje“ prisiminti.“

Regina Mikšytė už pagalbą buvo dėkinga „mieloms seselėms Petrei ir Onutei“ – liudija įrašas knygoje „Antano Baranausko kūryba“ (1964). Jurgis Lebedys dėkingas kolegei O. Česnulevičiūtei, Petronėlės seseriai, „savo paslaugumu daug nusipelnusiai M. Daukšai“, – įrašas knygoje „Mikalajus Daukša“ (1963).

Trumpa lietuvių literatūrologijos peržvalga: Juozo Girzdžiausko, Algio Samulionio, Dovydo Judelevičiaus, Leono Gudaičio, Petro Braženo, Vytauto Vanago, Ričardo Pakalniškio, Algimanto Radzevičiaus knygos su paraleline autorių įrašų byla. Šalia jų – bibliografo Vlado Žuko, vertėjos Onos Doveikienės, kalbininko Arnoldo Pirocki- no knygos ir žodžiai.

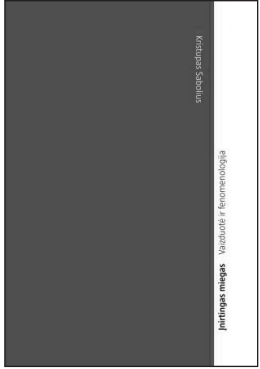
Literatūrologija – duonai. Teatras – tikrasis PČ mylimasis. Juk ji aktorė, dramaturgė, dramaturgijos teoretikė, teatro ir teatrotyros populiarintoja. Viskas, kas susiję su teatru, jai buvo svarbu, reikšminga, reikalinga, verta dėmesio. Antraip kam visos tos lenkiškos, vokiškos, rusiškos knygos apie operą, operetę, miuziklą, namų teatrą, televizijos teatrą (viena jų, regis, negražinta Teatro draugijos bibliotekai)... Ta aistra, tas lengvas blūdas. Brošiūros ir žinytai, programos ir prospektai.

Skirtukai sukaišioti į leidinius, iš kurių imtos iliustracijos jos knygoms. Witoldo Fillerio „Teatr Hanuszkievicza“, albumas apie estų teatrą „Vanemuine“, Vidos Savičiūnaitės parengta Rūtai Staliūnaitei skirta knygu- tė... Net avangardinės leidybos pavyzdys – ne knyga, o tiesiog segtuvas su labai informatyviais lapeliais (savotiškas kalendorius) apie Maskvos J. Vachtangovo teatro istoriją. Ir tas čia. Spėtina, kad įsigytas tada, kai jau visam šimtui teatro mįslių buvo padėtas taškas.

Du PČ pasauliai. Buvo. Pažiro. Pasklido. Man teko dvi krūvelės. Besidriekiančios gijos. Gluminančios, gyvos. Sklaidau ir, regis, tuoj prisiminsiu, tuoj atsiskleis dar kai kas labai svarbaus, svarbiau, nei papasakojau. Vidudienio pažadas. Tik dar neatverčiau to, reikiamo, puslapio. Dar vartau.

Įsivaizduoju, vadinasi, esu

Kristupas Sabolius. *Įnirtingas miegas. Vaizduotė ir fenomenologija*. V.: Vilniaus universitetas, 2012. 282 p.

Filosofas Kristupo Saboliaus knyga „Įnirtingas miegas. Vaizduotė ir fenomenologija“, išleista 2012 metais, bėgant laikui įgyja vis didesnį svorį, todėl ši recenzija nėra pavėluota. Turint omenyje, kad knyga, parengta disertacijos pagrindu, išvalgę gilumu gali būti lyginama su Catherine Malabou knyga „Hegelio ateitis“, kuri lygiai taip pat parengta. Abi disertacijos rašytos vadovaujant dideliems filosofams: Malabou rašė pas Derrida,

o Sabolius – pas Šliogerį. Matyt, buvimas garsių filosofų magnetiniame lauke turėjo kiek įtakos šių knygų sėkmei ir mąstymo originalumui, kuris daro jas išskirtines. „Įnirtingą miegą“ dėl sudėtingo konceptualinio aparato skaityti gali tik filosofinį pasirengimą turintis žmogus. Jeigu trumpai ir vaizdžiai reikėtų nusakyti, ką Sabolius daro šitoje knygoje, tai viena iš metaforų galėtų būti tokia: Nietzsche apvertė Platoną, o Sabolius apvertė britų empiristus, kurie vaizdinį laikė blankia tikrovės kopija. Autorius plėtoja atvirą diskursą, pripažindamas, kad esama savarankiško vaizduotės kūrybingumo. Kūrybinga vaizduotė kuria vaizdinius, ir jos galia leidžia Saboliui vaizduotę prilyginti Anaksimandro apeironui, pradui, arba, pridursime, kantiškai daiktų galimybes sąlygai. Šią svyravimą tarp ikisokratikų, prie kurių grįžta ir naujosios objekto ontologijos, ir sąmonės filosofija, kuriai priklauso ir fenomenologija, aptarsime vėliau. Pasak Saboliaus, vaizduotė nėra kūrimas blankių tikrovės kopijų, kurios niekad neprilyks originalui, tai savarankiška galia ir veikla, kurianti savarankiškus vaizdinius: undines, drakonus, kentaurus, vienaragių, kurie, kaip manė Hume’as, nėra tikrovės blyškios kopijos. Nors, kita vertus, jeigu klaustume, ir čia kol kas lieka atviras klausimas, ar vaizduotė savarankiškai kuria savo fauną ir florą, ar perkuria, imdama medžiagą iš tikrovės, tai lyg norėtųsi pripažinti, kad vaizduotė daugiau perkuria tikrovę, nes, tarkime, kentauras yra arklio ir žmogaus sintezė. Autorius moko skaitytoją tokią sintezę laikyti savarankiška tikrove. Ši knyga yra skiepas nuo empiristinio viruso.

Kiek pasikartodami pateiksime glaustą Saboliaus traktato pagrindinį argumentą: Vakarų filosofijos tradicijoje vyravo vaizdo metafizika, kai vaizdas laikomas blyškia ir nepatikima vaizduotės objektų kopija, liudijančia degradavusią tikrovę. Tokie vertinimai kyla iš to, kad pasaulio objektai yra pranašesni už sąmonės procesus. Vaizdo metafizika vaizdą paverčia daikto kopija, egzistuojančia kaip pats daiktas. Taip įsivaizdavimas prilyginamas iliuzijai, tam, kas stokoja realybės. Tad nepastebima kūrybingosios sąmonės akto performatyvi vertė. Fenomenologinė laikysena, kreipdama dėmesį ne į objektus, bet į sąmonės fenomenus, užtikrina jautrumą vaizdams. Mentaliniai pavidalai nesisieja su objektais kaip kopijos su originalais. Vaizdams būdinga kitokia nei išorinio daiktų pasaulio organizacija, todėl vaizdai gali būti aptariamai tik siejant su tuo, kas įvardijama sąmonės intencionalumu (p. 47–49).

Iš pradžių suformuluosime tokį poleminių prieštaravimų ir mėginsime pažvelgti, kaip autorius jį sprendžia. Sakykime, yra toks tariamas prieštaravimas: viena vertus, Sabolius sako, kad vaizduotė yra Anaksimandro apeironas – pradas, iš kurio išauga vaizdinija, kita vertus, pripažįsta, jog vaizduotė suteikia homeopatinių šansų, kai regimybė įveikiama regimybės burtais ir išeinama į tikrovę. Vaizduotė kuria savarankišką tikrovę, o pasaulis yra tik akstinas vaizduotei ir, atsispyrusi nuo jo, vaizduotė pradeda savarankiškai dirbti. Bet kaip suderinti vaizduotę kaip daiktų pradą ir tą vaizduotės homeopatinių šansų, kai ji išveda į tikrovę? Mąstant šitas Saboliaus mintis ir apskritai bendrą knygos įspūdį, kyla tokia mintis, kad autorius vaizduotę galima prilyginti tam transcendentaliniam laukui, kuris veikia panašiai kaip ankstyvojo Heideggerio transcendentalinis įrankiškumas. Heideggerio atveju turime parankų daiktą – įrankį, tačiau per parankumą išeinama į patį daiktą, kuris buvo įrankis. Sabolius teigia savarankišką, kūrybinę vaizduotės galią kurti įvairias vaizduotės būtybes. Autorius pradeda ten, kur baigia Heideggeris traktate „Kantas ir metafizikos problema“: nuo transcendentalinės vaizduotės, kurią Kantas išryškino „Grynojo proto kritikos“ pirmame leidime ir užmaskavo antrajame. Atrodo, kad čia yra problemine knygos ašis, kurią autorius išsamiai išryškina ketvirtoje traktato dalyje. Viena vertus – vaizduotė kaip pradai, kita vertus – kaip transcendentalinė prieiga prie tikrovės. Saboliui randa kelią, kaip iš vaizduotės faunos ir floras išieiti į tikrovės fauną ir florą. Tad antruojų atveju vaiz-

duotė tampa savotiška išankstine patyrimo struktūra, kuri, leisdamai iš anksto susidaryti tikrovės vaizdų mitologiją, galiausiai išveda į tikrovę.

Kiekvienas filosofas turi esminį žodį, kuris tampa jo filosofijos ir asmenybės skiriamuoju ženklu. Tai Platono idėja, Hegelio Dvasia, Heideggerio Būtis, Derrida raštas, Malabou plastiškumas, o Saboliaus skiriamasis bruožas yra vaizduotė ir jo kuriama vaizduotės filosofija. Jau gretiname Sabolius su Nietzsche, bet dar kartą galime sugretinti knygos „Įnirtingas miegas“ projektą su Heideggeriu: Sabolius perrašo visą Vakarų filosofijos istoriją vaizduotės pagrindu, panašiai kaip Heideggeris perrašė Vakarų filosofijos istoriją Būties pagrindu. Anot Heideggerio, ikisokratikai dar mąstė būtį, paskui su Platonu prasideda jos užmarštis, o Heideggeris prisimena, kad Būtis užmiršta, ir pradeda ją mąstyti. Taip Sabolius perrašo Vakarų filosofijos istoriją vaizduotės pagrindu. Yra bendra visos Vakarų filosofijos istorijos tendencija – nurašyti vaizduotę tikrovės atžvilgiu, kai tikrovė yra tas tikrasis filosofo prieglobstis, į kurį jis veržiasi. Tą tikrovę Vakarų tradicija įsivaizduoja įvairiai: vieniems tai kaip empirinė tikrovė, kaip šiapusybės horizontai, kitiems kaip Platono idėja, kaip Dievas ir reikia nurinti būtent anapusybėje ar šiapusybeje, t. y. tikrovėje. Tačiau toks mąstymas užmiršo vaizduotės tikrovę. O Sabolius kalba apie šios bendros tendencijos apvertimą, kai galime kalbėti, kad mes esame apdovanoti ypatingu gebėjimu – vaizduote. Autorius ne tik apverčia šią Vakarų filosofijos įsitikinimą nurašyti vaizduotę, bet ir perrašo visą filosofijos istoriją vaizduotės aspektu: traktate aptaria Aristotelį, Platoną, Hume’ą, Kantą, Husserlį, Sartre’ą rekonstruodamas vaizduotės kaip savarankiškos tikrovės filosofiją.

Autoriaus šio sumanymo kompanionas, pagalbininkas yra ankstyvasis Sartre’as bei vaizduotei skirti jo veikalai „L’imagination“ ir „L’imaginaire“. „L’imagination“ galima versti kaip „Vaizduotė“, o „L’imaginaire“ – kaip „Vaizdinija“. Sabolius daugiausia remiasi antruojų Sartre’o veikalu – „Vaizdinija“, ir jam Sartre’as labai reikšmingas. Šiaip mes Sartre’ą žinome kaip paskutinį kartezininką. Jis užbaigia tą sąmonės arba subjekto paradigmą, įsteigtą Descartes’o. Tad galima sakyti, jog naujaisiais amžiais vyravo subjekto, arba sąmonės, paradigma, kuri pakeitė antikoje ir viduramžiais įsigalėjusią ontologinę paradigmą. Čia prisimename Descartes’ą, kuris vienam paveiklui pozavo koją pamynęs ontologio ir metafiziko Aristotelio raštus. Paskui XX amžiuje sąmonės arba subjekto paradigmą keitė kalbos paradigma, ir tai matome analitinėje filosofijoje, ypač Wittgensteino, taip pat kontinente prancūzų ir šveicarų, kai Ferdinandas de Saussure’as pasakė, kad kalba yra autonomiška sistema, kuri nurodo ne į tikrovę, bet į kitus ženklus, kurie skiriasi vienas nuo kito ir per skirtumus konstituuoja savo prasmes. Tai matome ir Vokietijoje – Heideggerio bei Gadamerio hermeneutika būtent ir yra kalbos filosofija. Prancūzų postmodernizmas didžia dalimi irgi yra kalbos filosofija ir čia itin reikšmingas Derrida, kuris rėmėsi Saussure’u ir filosofijoje įsteigė kontekstualistinę paradigmą, teigiančią, kad prasmė suprantama iš konteksto. Galima sakyti, jog visa XX amžiaus filosofija yra kontekstualizmas – prasmė suprantama iš kalbos sistemos konteksto, o ne iš nurodymų į daiktišką referentą. Nors Sabolius ir labai daug cituoja Sartre’ą, vietomis su juo ginčydamasis, bet Saboliaus mes negalime priskirti vien tik tai sąmonės naujųjų amžių paradigmai, kurią užbaigė Sartre’as. Autoriui vaizduotė yra homeopatinis šansas regimybės burtais įveikti regimybę ir išieiti į tikrovę. Kiek jis kalba apie išėjimą į tikrovę, tai tiek yra daugiau XXI amžiaus mąstytojas ir jį galima sieti su tais naujaisiais realistais: Meillassoux bei kitais. Saboliaus pozicija – tai mėginimas suderinti dvi filosofines kryptis: viena vertus, naujasis objekto ontologijos ir, kita vertus, sąmonės filosofija, kai nesitapatinama nei su viena, nei su kita, o esama kažkur viduryje. Jeigu sakysime, kad XXI amžiaus pirmųjų dešimtmečių filosofija pasidalija į dvi stovyklas – neopostmodernistus, kuriems įtaigiausiai atstovauja Malabou, ir naujuosius realistus, teigiančius įvairios objekto ontologijos, tai Saboliui yra kažkur per vidurį.

Bet Sabolių galima gretinti ir su Derrida dėl to, kad jis nori pasipriešinti Vakarų racionalistinei ir logocentristinei tradicijai. Konkrečiai Derrida išryškina raštą, jog logocentrizmas buvo fonocentrizmas, ir išstumia raštą, kaip Sabolius sakytų, tradicija išstumia vaizduotę. Kaip Derrida nori raštą integruoti į filosofiją, taip Sabolius nori integruoti vaizduotę. Pasipriešinimas logocentrizmui atrodo sėkmingesnis Saboliaus, kuriančio vaizduotės filosofiją, nei Derrida – rašto pagrindu. Vaizduotė kaip fenomenas yra labiau antiracionalistinis, antilogocentristinis, daugiau remiasi spontanišku žmogaus sielos, proto ar sąmonės kūrybingumu ir negali būti redukuotas į racionalistines schemas. Vaizduotė didžia dalimi yra paslaptis, kaip mes sukuriame vaizdinius, pavyzdžiui, apskritai literatūrą ir meną. Konkrečiai literatūroje realistinė ir autobiografinė kūryba yra iš dalies antrinė, o ne

vyraujanti. Anglosaksų šalyse dominuoja mokslinė fantastika ir *fantasy* – tai yra vaizduotės vaisiai.

Sabolius poziciją galima nusakyti kaip vaizdo metafizikai priešpriešinamą vaizduotės metafiziką. Jau minėjome knygos autoriaus mintį, kad vaizduotė yra kaip Anaksimandro apeironas – pradai, iš kurio išauga vaizdinių fauna ir flora. Sabolius dar siūlo tokią gan radikalią mintį – pripažįsta sąmonės procesualumą, kalba apie patyrimo srautą, o ne apie sąmonę kaip dekartiską mąstantį daiktą, joje nieko nėra fiksuota, ji yra nuolatinis srautas. Autorius pateikia mįslingą teiginį, kad daiktas yra veiksmas. Pacituosime Saboliaus gan reljefiškos ir plastiškos filosofinės prozos ištrauką: „Vaizdas nėra daikto kopija, jis yra kitokia intencija. [...] Belieka pridurti, kad jei vaizdą suvoksime ne kaip daikto kopiją, bet kaip intenciją, paradoksaliai galėsime pakeisti ir patį daikto suvokimą. [...] Ne tik vaizdas nėra daiktas, bet ir daiktas nėra daiktas. Arba kitaip – ir vaizdas, ir daiktas yra veiksmas“ (p. 87). Kaip suprasti šį mįslingą teiginį, kad „daiktas yra veiksmas“? XXI amžiuje daiktus galime išgelbėti tik tada, kai postuluojujame jų vyktingumą, kai daiktai yra įvykiai, o ne substancinės duotys. Sabolius šitai suvokia. Aišku, mes neturime taip tiesmukai suprasti teiginio, jog daiktas yra veiksmas, mes ką nors atliekame, pagaminame daiktą ir t. t. Bet XXI amžiuje išgelbėti daiktiškumą – tai pripažinti daiktų vyksmą, o ne daiktus kaip stabilias metafizines duotis. Daiktai yra įvykiai, o ne substancijos. Kai postuluojujame daiktus kaip stabilias metafizines duotis, tai nukrypstame į naivųjį realizmą, o šis Saboliaus traktatas yra geriausias priešnuodis prieš naivųjį realizmą. Autorius teigia, kad vaizduotė yra prieiga prie tikrovės, o kadangi yra patyrimo srautas, mes esame nuolatiniame patyrimo sraute, tai daiktai yra vyksmas. Sabolius neužsidaro sąmonėje, bet eina į tikrovę – jis kažkur tarp tikrovės ir sąmonės, tarp Husserlio, Descartes’o ir Kanto iš vienos pusės ir Meillassoux iš kitos pusės. Nepostuluoja dogmatiškai daiktų, bet teigia homeopatinį šansą, jog mes galime iš vaizduotės išieiti į daiktus (vaizduotė kaip prieiga prie daiktų), tad Sabolius nėra naivusis realistas. Nepostuluoja naivių daiktų duotį kaip substancijų, o pripažįsta daiktų vyktingumą, kad daiktas yra įvykis, galbūt jis išsitiesęs laike. Pavyzdžiui, medis yra įvykis, auga šimtą ar kelis šimtus metų, bet jis nuolat auga, nuolat vystosi. Nežinau, ar aš gerai supratau šią Saboliaus mintį, kad daiktas yra veiksmas, o ne substancinė duotis. Kuo autorias tikrai negalima apkaltinti, tai naiviuoju realizmu, dogmatišku tikrovės teigimu. Šiuo požiūriu jis susisieja su Meillassoux, kuris irgi sako, kad mes liekame pokantiškais, pokritiškais mąstytojais, t. y. ne dogmatiškais, bet siekiame išieiti į tikrovę. Sabolius kažką daro panašiai – jis postuluoja vaizduotę kaip tam tikrą transcendentalinį horizontą, kaip transcendentalinį lauką, pripažįsta vaizduotės transcendentalumą. Vaizduotė kuria daiktus, numatydama, kas bus. Šiuo požiūriu turi tą pačią transcendentalinę galią konstruoti tikrovę, kaip turėjo ir Kanto protas. Sabolius „Įnirtingame miege“, kurdamas vaizduotės filosofiją, siūlo dviejų viena kitai oponuojančių tradicijų sintezę: sąmonės filosofijos ir naujųjų objekto ontologijų, kaip Kantas „Grynojo proto kritikoje“ pasiūlė britų empiristų ir prancūzų racionalistų sintezę. Dabar, jei klausume, o kaip įsivaizduoti tą tikrovę, apie kurią kalba kaip apie homeopatinį šansą regimybę įveikti regimybės burtais, tai galima sakyti, kad Sabolius nėra daiktų metafizikas, jis išieina į patyrimo srautą, ir šiame sraute daiktai yra vyksmai. Anot Saboliaus, ir vaizduotė yra procesuali, ir sąmonė yra procesuali – nėra jokios stabilios duoties, kurią mes galėtume postuluoti dogmatiškai, – viskas yra vyksme. XXI amžiuje daiktai yra ne substancijos, bet vyksmas arba įvykiai.

Sabolius savo traktate labai dažnai vartoja terminą „sąmonė“. Tačiau sąmonė nėra toks neproblemiškas dalykas. Tai jau pastebėjo Wittgensteinas ir Heideggeris. Sąmonė uždaro mus solipsizme: ji visada yra mano sąmonė, jai patyrimas visada yra mano patyrimas. Sabolius šio solipsizmo išvengė per vaizduotės homeopatinį šansą regimybę įveikti regimybės burtais. Jis sako: „Vadinasi, vaizduotė mums leidžia neatitrūkti nuo pasaulio ir išvengti solipsizmo“ (p. 185). Autorius vaizduotę vaizduoja kaip vidujybės ir išorybės, sąmonės ir tikrovės, karteizianizmo ir empirizmo tarpininkę. Plėtodamas vaizduotės filosofiją, Sabolius atlieka panašų vaidmenį, kurį atliko Kantas Vakarų filosofijoje. Kantas buvo prancūzų racionalistų ir britų empiristų arbitras, o Sabolius yra sąmonės paradigmos, karteizianikų – Kanto, Husserlio ir Sartre’o – ir naujųjų realistų arbitras. Taip jis mėgina rasti sprendimą tarp šių dviejų mokyklų. Pačiam Meillassoux koreliacionizmas, atėjęs iš Kanto, tam tikra prasme yra nepriimtinas, jį atmeta, nors pripažįsta, kad mes negalime jo akiai išsižadėti, turime būti pokritiniais filosofais ir nebūti naiviaisiais realistais. Saboliui vaizduotė yra ta sritis, kuri leidžia tam tikru būdu išvengti dviejų kraštutinumų: arba naiviojo realizmo, arba sąmonės filosofijos. Jis rašo savo traktatą kaip tam tikras arbitras, kuris apima šias abi filosofines mokyklas. Konsta-

Nesufalsifikuoto dienoraščio fragmentai: 2009

Tėsinys. Pradžia Nr. 18

Sausio 11, sekmadienis. 10.20. Ką tik skambino Ričardas V. Labai džiaugėsi savo paveikslo reprodukcija [nėspalvota, prie manųjų Bishop vertimų] „Š. A.“: ir tu, kad ji labai gerai atrodo („Geriausio mano paveikslo reprodukcija“), ir tu, kad ji puikiai tinka prie Bishop eilėraščių. Kaip buvo nesunku atspėti, jam labiausiai patiko „Namų viešnia“. Malonu, kad pradžiuginau R. Šito norėjau.

Sausio 14, trečiadienis. Vakar atėjo į galvą, kad būtų gerai kur nors išvažiuoti ir dingti. Pavyzdžiui, išprašyti į kokį nors budistų vienuolyną. Manau, kad gal tik kokie du žmonės dėl šito jausmų nuostolį. Įdomu, ar yra Ispanijoje budistų ir jų bendruomenių? Norėčiau būti netoliese dykuminių kraštų. Kažkodėl.

Diena vėl auksinė, nors dabar (15.50) jau niaukstosi. Pasivaikščiokiant atėjo į galvą pora frazių, lyg eilėraštis [mezgasis]. Bet vargu ar kas iš to išeis.

Sausio 15, ketvirtadienis. Ėmiau galvoti, kad mirti dabar būtų, tam tikru požiūriu, visai patogus metas: visos veiklos baigiasi, niekam jokių įsipareigojimų neturiu, kam nors padėti irgi, regis, nėra būtinybės. Tik ta vilstelė, kad gal dar paįvyks kiek pašlifuoti save... Nors nelabai sekasi.

Kovo 5, ketvirtadienis. Baigiau „Hagakurę“ [„Slaptoji samurajų knyga“]. Šis tas įdomaus yra. Pavyzdžiui, tas nuolatinis beatodairiškumo skatinimas, visokių svarstymų žalos iškėlimas. Arba mėginimas suderinti samurajaus kelią su dzenbudizmu (per neprisirišimą ir atjautą, bet atmetant „Nežudyk!“). Be to, yra keletas visai smagių istorijų.

Kovo 24, antradienis. Erzina kai kurie /.../ veiksmi. Šiandien suformulavau du „priešnuodžius“: a) žiūrėti į tai kaip į gamtos reiškinių, kuriam jokios pastabos negalioja; b) prisiminti, kaip gali erzinti kitus kai kurie mano paties judesiai.

Balandžio 10, penktadienis. Didysis penktadienis. Pirmoji taurioji tiesa: gyvenimas yra kančia. Tai sakė ir Buda, ir Jėzus. Antrasis – daugiau pavyzdžių. Abu nurodė ir kelią iš kančios – susisiekti su aukštesne galia. Tik tą galią kitaip suprato: Buda – kaip Tuštumą, Jėzus – kaip Dievą Tėvą.

Nepajėgiu su ja susisiekti. Net pasistūmėti jos link. Nepalieka sąmonės chaosas, irzlumas. Nepalieka kančios kančia, permaininga kančia, irzlumo kančia. /.../

Balandžio 12, sekmadienis. Velykos... Ką tik buvau pasivaikščioti. Jau pasipylė ir geltoni kačiukai. Prie ežerėlio jie sudaro itin savotišką derinį su rudom pernykštėm nendrėm ir viksvom. Iš vaikystės Velykos man labai siejasi su sula.

Gegužės 15, penktadienis. Einu į pabaigą su Kristinos romanu [„Silva rerum“], tikrai nebloga knyga, nors metafizinio matmens neturi ir [skaitytojo] pasaulio suvokimo nekeičia.

Gegužės 23, šeštadienis [kaime]. Ryta, kai darydamas pratimą pritūpiu, pažvelgęs prieš saulę pamačiau žolėje milijonus, milijardus rasų. Sukrečiantis vaizdas. Po to išgirdau ūkaujant kažkokį paukštį trumpais „du du“, „du du“, lyg būtų bandoma fleita. O apie vienuoliktą gavom smulkios krušos.

Gegužės 24, sekmadienis [kaime]. Truputį paskaičiau Li Po biografiją [parašytą Davido Hintono]. Įdomūs du faktai: kad spėjama, jog jis nebuvo kinas; kad spėjama, jog, eidamas samdomo keršytojo pareigas, nudėjo kelis žmones.

Vis daugiau aplink pasimato raustančių alyvų krūmų. Gražiausias – prie Celencevičių: kaip [formos požiūriu] Cheopso piramidė.

Gegužės 31, sekmadienis [kaime]. Prieš valandą iškeliavo Paulius. Daviau perskaityti savo tekstą [esė „Pro Li Po / Hintono prizmę“]. Įvertino kaip vidutinišką. Sakė, kad įdomumas dinga maždaug nuo vidurio. Geriausia palaikė dalį apie gegutes, o prasčiausia – apie kaimiečių gėrimą. Ši jam susišaukusi su Granausko tipo mūsų „kaimiška literatūra“, nors mano ironiją ir pastebėjęs. Ta sąsauka man, aišku, buvo netikėta.

Birželio 20, šeštadienis. Perskaičiau dar vieną Joyce'ą [iš „Dubliniečių“, kuriuos gražiai išvertė Povilas G.]. Radau labai gerą frazę: „Išvytas iš gyvenimo puotos.“ Kažkiek tinka ir man. Bet: būti išvytam iš puotos nereikia būti išvytam iš gyvenimo. O gyvenimą reikia gyventi... Ir turbūt dar reikės...

Birželio 22, pirmadienis. Eina į pabaigą „Dubliniečiai“. Įdomu matyti būsimą („Uliso“) stilių jau čia. Ypač jį jaučiu, skaitydamas pokalbius. Tikras šnekų varinėtojas tas Joyce'as. O dugne dažnai vis rusena sekso anglų. Bet yra ir kitko. „Išvytas iš gyvenimo puotos“ – juo toliau, juo labiau man patinka šita frazė. Ir todėl, kad ir aš gyvenime tai tu, tai tuo aspektu, regis, kartais būdavau išvytas. Ir todėl, kad visai gera būti išvytam.

Vytautas S. nešioja savo knygelę [„Faustinos“] po vienuolynus. Aš taip nedaryčiau. Juk bruki tiems, kam gal visai nereikia. Nors aš – irgi bruku. Cha, cha.

Liepos 2, ketvirtadienis. Ryta aplankė Vytautas B. Nu-fotografavo Li Po knygos viršelį „Š. A.“ [būsimai mano esė publikacijai]. Iteikiau jam Vytauto S. knygelę ir jam dedikuotą eilėraščių, kurį užrašiau aš, Vytautas S. vakar padiktavo telefonu. V. B. pasisiūlė palikti V. S. knygelį provincijos bažnyčiose (kai vyks ten fotografuoti). Gražu, kaip jiedu viens kitą idealizuoja.

Rugpjūčio 2, sekmadienis. Vakar baigiau [Hofmannsthalio] „Moterį be šešėlio“. Geras kūrinytis, nepaisant to, kad viskas, kaip ir dera pasakui, baigiasi laimingai. Pateiktas (gražiai) ryšys tarp mumyse glūdinčių ir išorinių galių. Visokių persvarų trapumas.

Rugpjūčio 3, pirmadienis [kaime]. Jau kaime. Atvažiavome vakar po pietų. Šilta ir žalia. Nors kiemo žolė labai trumpai „nukirpta“. Bet didžiausias įspūdis – po pat mano langu blizgia liepsna liepsnojančios oranžinės tigrinės lelijos. Jos siekia iki lango stiklo, žiedai didžiuliai ir gaivūs, šlakai – ryškutėliai. O toliau spindi lenkiškos saulėgrąžos...

Rugpjūčio 30, sekmadienis. Dvasia: aš esu toks todėl, kad taip parašytas! Kartais matau save, parašytą, iš šalies greta kitų personažų. Gerai. Tuomet yra gerai. Nepaleisti kampo! Atsiprašau, kad dėl manęs jums tenka nemalonumų; bet aš esu toks todėl, kad...

Rugsėjo 5, šeštadienis. Išsiunčiau Vytauto Š. dukrai Sauli tuos keliolika sakinių [prisiminimų], kuriuos [Juditos prašymu, V. Š. kūrybos knygai] parašiau apie jį kaime. Įdomu, kokia bus Juditos reakcija.

Skaitau Becketto „Baigmę“. Juoda, juoda. Ir drauge – labai gerai. Juodžiausias ir geriausias mano autorius.

Rugsėjo 18, penktadienis. Vis labiau žlunga tas menkas pagrindėlis, kurį buvau susidaręs. /.../ Žinau, kokios turi būti išbrido kryptys. Viena (kaip kadaise rašiau Gintautui G.): jei kenti fizinį ar dvasinį skausmą, manyk, kad taip sumažini panašių kančių kitiems. Antroji: persismelkti mintimi, kad „aš esu taip parašytas“, ir nuolankiai priimti scenarijų. Ir drauge: sąžiningai dirbti toliau, tebemėginti medituoti ir koncentruotis; grįžti prie analitinės meditacijos, apmąstyti kitų situacijas.

Rugsėjo 27, sekmadienis. Atėjo į galvą, kad jeigu vis dėlto rašyčiau pradėtąją esė apie Galią, tai reikėtų ją pavadinti mazochistine. Kadangi budistinė tiesa, jog gyvenimas yra kančia, kasdien patvirtina ne tik mano gyvenimas, bet ir bemaž viskas, kas vyksta aplink. Įdomu būtų sužinoti, pavyzdžiui, koks šią valandą pasaulyje yra džiaugsmo ir skausmo (kančios) santykis. Spėčiau, kad maždaug 80:20 kančios naudai. /.../

Rugsėjo 28, pirmadienis. Naktį sapnavau Sigitą G. Veiksmas vyko lyg Indijoje, ir jis pats buvo lyg indas. Gyvenome kambaryje su keliom lovom, viena jų priklausė man. Dar kambaryje tarp lovų buvo kapas. Buvo kitas indas, kuris tai išvykdavo, tai grįždavo. /.../

Lapkričio 2, pirmadienis. Vėlinės. Bet nevēliniška kažkokia ši diena. Per sausa, per šalta, per giedri. Vėlinės turi būti šiltos, be vėjo, ūkanotos. Žvakės turi galėti degti ant kapų.

B. d.

– ALFONSAS ANDRIUŠKEVIČIUS –

tavome, kad sąmonės filosofijos didžiausia aklovietė yra solipsizmas. Sąmonės filosofija niekada iki galo neišspręs kitų sąmonių (other minds) problemas. Kita sąmonė bus tik alter ego, anot Husserlio. Nors Sabolius labai dažnai vartoja terminą „sąmonė“, solipsistinė aklovietė jo negalime apkaltinti, nes jam vaizduotė yra prieiga prie pasaulio.

Abejonių kiek sukėlė knygos penktos dalies skirsnis „Karaliaus Mido auksas, arba vaizduotė ir sapnas“. Ten Sabolius cituoja Sartre'o karaliaus Mido mito interpretaciją: prie ko prisiliečia transformuojanti, modifikuojanti vaizduotė kaip karaliaus Mido rankos, viską perkuria. Žinome legendą apie karalių Midą, kai Dioniso paprašė išpildyti vieną jo norą – karalius panorėjo, kad viskas, prie ko prisilietų, virstų auksu. Sabolius interpretuoja šitą mintį ir kalba apie sapną, kuris visą laiką perkuria tikrovę ir paverčia vaizduotės auksu. Kita vertus, yra antroji karaliaus Mido mito pusė: karalius Midas mirė iš bado, nes nieko negalėjo valgyti, mat prie ko prisiliedavo, viskas virsdavo auksu, o auksas nevalgomas. Sabolius nėra solipsistas, bet šitas karaliaus Mido aukso mitas nusako sąmonės filosofiją, su kuria autorius griežtai nesitapatina. Prie ko sąmonė prisiliečia, viską paverčia savo savastimi. Tad reikia ieškoti prieigos prie tikrovės, kuri leistų praturtinti sąmonę, kad ji vėl galėtų imti iniciatyvą iš tikrovės ir kurti įvairių galimybių pasaulius. Gal vienintelį priekaištą knygos autoriui būtų galima daryti dėl to, kad joje pateikiama tik dalinė karaliaus Mido mito interpretacija – tai viską perkurianti, modifikuojanti ir transformuojanti vaizduotė. Jeigu užsidarytume tik solipsistinėje vaizduotėje, tai subjektą gali išstikti karaliaus Mido likimas. Bet Sabolius nėra metodologinis solipsistas, jis yra tarp kartezininkų ir naujųjų realistų. Kalba apie išėjimą į tikrovę atlieka tam tikra prasme arbitro vaidmenį ir kuria bendrą vaizduotės teoriją.

Knygos solidžiausia interpretacija yra ketvirtoje dalyje, skirtoje Kantui. Sabolius – išskirtinis filosofas dėl to, kad yra labai geras lingvistas. Studijavo klasikine filologija ir skaito lotynų, graikų, prancūzų, vokiečių, anglų bei italų kalbomis. Taigi gali dirbti su šaltiniais, ne tik su jų vertimais. Jei filosofas skaito šaltinius originalo kalba, tai išvengia vertėjų klaidų, pats ima originalius terminus ir kalba apie juos. Sabolius interpretacijos yra autentiškos, kartais net varginančios, kaip, pavyzdžiui, ketvirtoje dalyje, skirtoje Kantui. Tai labai korektiškas filosofas. Jis nieko neteigia dogmatiškai, nieko neteigia neapsižiūrėjęs, neapsidraudęs.

Sabolius sako: „Vaizduotės pasaulis yra visų numanomų galimybių pasaulis – čia vaizduotė perima iniciatyvą iš tikrovės“ (p. 141). Šiuo požiūriu vaizduotė yra solipsistinės sąmonės ir tikrovės tarpininkė – ji gali kurti savo fauną ir florą kaip Lovecraftas ir sudaryti įvairių galimybių pasitelkdama begalinį vaizduotės kūrybingumą. Literatūros istorija neturi pabaigos. Nors XX amžiuje buvo teigiama, kad filosofija baigėsi, bet vis dėlto tai nėra korektiška mintis, tai dar labiau negalima postuliuoti literatūros pabaigos, nes, panau-

dojant begalinį vaizduotės kūrybingumą, atsiranda kas nors nauja. Sukuriama naujų knygų, ir tai tęsiasi be galo. Šitai liudija ir Sabolius traktatas.

Baigiant norėtusi grįžti į pradžią ir keletą žodžių tarti dėl recenzijos pavadinimo. Mes gyvename tokiais laikais, kai filosofijoje formalią refleksiją keičia vaizduotė ir kūrybingumas, nors neatmetamas ir protas. Filosofai – nuo Descartes'o iki Husserlio – orientavosi į refleksiją, ir pagrindinis principas buvo: *mąstau, vadinasi, esu*. Po Nietzsche's filosofijoje įsivijauja kitas principas: *įsivaizduoju, vadinasi, esu*. Dar Platonas sakė, kad nefilosofoja dievai, išminčiai ir kvailiai. Filosofoja tie, kurie išminties neturi, bet jos siekia. Rytuose gyvuoja išminčiausias tipas, dalijantis patarimus, kaip suktis šioje ašarų pakalnėje. Vakarų filosofijoje įsivijavo kūrybingo teoretiko tipas. Jis kuria įvairias filosofines teorijas, galinčias patį neįtikimiausią tikrovės aspektą paversti filosofine teorija. Tokiam filosofui būtina filosofinė vaizduotė, kuri padeda išrasti naujų konceptų ir kurti teorijas. Tad po Nietzsche's ir Deleuze'o filosofijoje įsigali vaizduote apdovanoto išradėjo tipas. Džiugu, kad šis filosofijos raidos aspektas yra aptartas lietuviškai išsamia, vaizdinga, kūrybingai parengta ir sistemine knyga.

– AUGUSTINAS DAINYS –

Mano ir mūsų Daukantas

Vincas Grybas (antras iš kairės) ir jo padėjėjas Pranciškus Mikutaitis prie pastatyto paminklo Simonui Daukantui. Papilė. 1930 m. rugpjūtis. Jono Sinkevičiaus nuotrauka. Vidos Girininkienės asmeninė nuosavybė

Sveiki gyvi, skuodiškiai ir istorinę atmintį išlaikiusių aplinkinių kaimų žmonės, taip pat ir iš didelio Vilniaus miesto ir kitur suvažiuavę jų draugai. Esame susirinkę nors ir į nedidelę, bet jaukią, geranorišką kupetą, anot mūsų bendrągenčių kaimynų – sulatvėjusių kuršininkų, kuopā. Susitikome neeiline proga – paminėti išskirtinio istoriko, rašytojo, tautosakininko, plačiausios apimties tautinės kultūros ir valstybinės savimonės kėlėjo ir ugdytojo, trumpiau sakant, savo darbais pirmojo atkurtinos Lietuvos kaip valstybės idėjos dar XIX a. puoselėtojo Simono Daukanto 225-ąsias gimimo metines. Tiesa, pavėlavome tai padaryti dešimt dienų (S. Daukantas gimė 1793 m. spalio 28 d. Kalvių k.), bet juk visi šie metai Seimo valia yra paskelbti S. Daukanto metais...

Malonu su skuodiškiais labintis ir, kaip sakydavo mano tėvas Anicetas, gentintis. Braukiant čion Gražina Kadžytė priminė anekdotą apie seną plungiškį, kuris nuoširdžiai apgaileavo turbūt ekonominio pabėgėlio, „apsikasusio“ Niujorko gelžbetonio džiunglėse: „Ir ko ten nematei – nusibeldei į tolimesią Žemės užkampį...“ Grįžau į savo gimtąjį kraštą, kuris, gyvenant beveik miške šalia Vilniaus ir kiek pasiblaščius po margojo pasaulio kelalius, man vis dėlto yra svarbiausias jei ne „duoniniame“ gyvenime, tai tikrojoje akių ir sielos šviesoje. Narvydžių ir Skuodo žemė man – Lietuvos, Žemės ir pasaulio centras.

Prestižiška į Skuodą atkakti ir todėl, kad prieš keletą metų vienintelės Lietuvos rajono savivaldybės tarybos nariai nutarė, kad viena iš dvejų oficialių posėdžių kalbų bus žemaičių kalba. Glosto širdį, kad reali skuodiškių etninės savimonės esmė (kalba, sukibusi su papročiais, istorine atmintimi ir prigimtinėmis vietinių laukų, miškų, upių, tundrinių pelkynų gamtojauta) atsispindi ir valdiškuose biurokratinuose analuose. Tiesa, šios konferencijos pradžioje aptakią prakalbą rėžęs ir po pusvalandžio, matyt, svarbių valdinių reikalų apniktas ar karštos kruopienės srbėti išbėgęs Skuodo meras Petras Pušinskas, turbūt pataikaudamas saujelei vilniečių ar savaip rengdamasis būsimai rinkimų kampanijai, neišdrežėjo pasakyti nors kelių žemaičių žodelių, nors S. Daukantas visus savo veikalus, vis derindamas ortografinį rašmenų tinkamumą, būtent gimtąja tarme surašė... Tad ir man jo, iš sunkiai užpelnęto dangaus žvelgiančio, akivaizdoje būtų neleistina gėda vapalioiti kitaip, nei ką kartu su motinos pienu pirmiausia patyriau... Ir seniau daugelis ne tik žemaičių, bet ir kitų Lietuvos piliečių neabejojo (tai rodo ir etnologo Petro Kalniaus apklausų duomenys), kad Skuodo kraštas yra vienas iš žemaičių, jei ne pats žemaičių, tačiau Lietuvos administracinis darinys.

Džiugino ir kai kurių skuodiškių mokytojų (daugiausia iš Pranciškaus Žadeikio gimnazijos, kurios suolus andai devynerius metus esu trynęs) prieš turbūt jau dešimtmetį dėtos pastangos kuo daugiau pamokų vesti žemaičių dėstomąja kalba (tikiosi, kad tos iniciatyvos iki šiol galutinai nenumarint). Gaivus pajūrio vėjo gūsis arba šoras buvo ir tebėra viešosios Romualdo Granausko bibliotekos (su didžiausia

pagarba šiek tiek pažintam Romui, kodėl vis dėlto ji žymiai anksčiau netapo Simono Daukanto biblioteka?) su nauja energija užsuktos moksleivių ir kitų amžiaus grupių net iš visos Žemaitijos kūrybinės varžytuvės žemaičių kalba, kurios dera su Žemaičių kultūros draugijos, kitamet minėsiančios įkūrimo trisdešimtmetį, vieno iš kūrybiškiausių Skuodo padalinio veikla, leidybinės iniciatyvos ir daug kas kita. Ir visa tai susiję su agnaus ir užsispyrusio žemaičio bibliotekininko ir kultūrininko, kilusio iš Užluobės kaimo, Jono Grušo energija. (Žinoma, Skuodo Achilo sausgysle išlika dėl valdininkų nerangumo užsitęsusių naujojo bibliotekos pastato statybos.) Vilingai nuteikė visuomeninė tinklalapio „Mano senasis Skuodas“ įkūrėjo Prano Šarpnikio iniciatyva (kartu su Dovydu Būte, Alina Beniušiene ir kitais) sukurti filmą „Lietuva prasideda nuo Skuodo“. Negaliu nepaminti ir nuolatinio režisieriaus bei rašytojo Edmundo Untulio puoselėjamo Skuodo žemaičių teatro, Dalės Tamošauskaitės-Zabitenės vadovaujamo laikraščio „Mūsų žodis“ sudarytos nišos viešumoje rastis žemaitiškos poezijos ir beletristikos bandymams bei kitų skuodiško žemaitiškumo palaikymo blyksnių (miesto šventės, tarp jų istoriškumo neatsizadanti „Skuoda boužė“, nestilizuotos žemaitiškos liaudies kūrybos palaikymas Skuode, Mosėdžio, Barstyčių, Ylakių folkloro ansamblių koncertuose, kitų mėgėjų meninės kūrybos kolektyvų „su cinkeliu“ programose). Nors, žvelgiant į visumą, kultūros sritis Skuode, kaip, beje, ir kai kur kitur Lietuvoje, išlika su podukros ašutine. S. Daukantas, dirbdamas šaltuose istorinių archyvų rūsiuose, veikdamas beveik vien tik laiškais ir prašymais, buvo subūręs bene penkiasdešimties talkininkų būrį (Vidos Girininkienės žiniomis) rinkti kaimuose žemaitiškas dainas ir kitą tautosaką ir vieninteliame ne slapyvardžiu pasirašytame veikle „Dainės žemaičių“ kuklinosi, kad tai esąs tik pirmasis pėdelis derliaus ėmimo talkoje. Skuodo savivaldybės kultūros lauke tų pėdelių nedaug styro – lyg tos kelios Skuodo ujezde raštininkavusio Antano Barausko apdainuoto Anykščių šilelio apykreivės pušelės. Gal naujai rinkimų kampanijai besimojantys partijų skyriai ar kokie visuomeniniai komitetai pagaliam pasiryš stoti į apleistą kultūros rugių lauko barą ir ne rinkimų programose, o realiai suriš nors kelis nuo senaties aptręsusius pėdelius?!

Skuode, kaip ir dar keturiolikoje Lietuvos savivaldybių, iki šiol nėra įsteigtas etninės (tautinės) kultūros specialisto etatas, tad su šia sritimi susijusi kasdieninių rūpesčių našta nugula ant neįsigilinusių į jų svarbą, dar keliolika priedermių turinčių asmenų pečių. Išsilavinusiais ir atsidavusiais specialistais nestiprinamas kraštotyros muziejus (arba kraštotyros duomenų kaupimo skyrių turinti viešoji biblioteka?), kuris, be kita ko, pagal tęsiamą tarpukario tradiciją turėtų padėti įsteigti visuomeninę Skuodo kraštotyros draugiją (būtį galima atsispirti nuo suburto prie muziejiaus kraštotyros klubo), kuri galėtų skatinti ir koordinuoti kraštotyros istorinės, tautosakinės, etnografinės ir kitokios medžiagos rinkimą, padėti mokyklose atgaivinti kraštotyros ir tradicinės kultūros pažinimo būrelius. Juk apgaileština, kai net tarptautinių olimpiadų prizininkai neturi nė menkos nuovokos apie gimtųjų vietų piliakalnius, papročius, dainavimo tradiciją, tikrąsias, nefasadingas asmenybes (pagal programas mokytojams tai tarsi ir nebeprivalu?). Daug kas neprivalu, jei patys tuo širdimi nedegame. Gerai atsimename mokytojos lituanistės Janinos Matulevičienės Lenkimų vidurinėje suburtus „daukantukus“, kurie ne tik sekė savo garsojo gimtųjų vietų probūčius pėdomis, bet ir buvo įsitraukę į platesnę etnokultūrinę veiklą. Gaila, kad „daukantukų“ sąjūdis neteko tšos, bet gal rasis jaunųjų pasiryžėlių ir nebūtinai Lenkimuose? Juk gal S. Daukanto pėdeliais „infekuotų“ mokytojų yra ir Mosėdyje, Šatėse, Barstyčiuose, Notėnuose, be abejo, ir „motininiame“ Skuode – pavyzdžiui, stiebtis prie S. Daukanto veikalų ir kelrodės žvaigždės padėjo garbūs Skuodo mokytojai Stefa Anuzienė, Vytautas Mačiulis, Viktoras Vitelavičius. Be abejo, savivaldos lygmeniu beveik nesirūpinama ir savito reiškinio – liaudies meno puoselėjimu, eilinais tautodailininkais, o ir kaip bus, jei nėra tuo „sergančio“ ir bent puse etato įdarbinto darbuotojo. Kas Skuode rūpinasi galimais UNESCO Lietuvos nacionalinio sąrašo unikumais? Vis ta pati po penkiolika galvasopių vienu metu turinti Laura Popovienė? Kodėl neieškoma lėšų, kad ir trokštamiesiems turistams, ir kitiems didžiavirio vertintojams būtų patraukliai sutvarkyta S. Daukanto tėviškės Kalviuose klėtelė. Manau, reiktų galvoti ir apie visos jo sodybos atstatymą, duomenų tam pakaktų. Kodėl neieškoma lėtų apsukų ir neiniciatyvus kultūrininkų „vado“ Ginto Andriekaus pamainos? „Šuniui reikia mėsos, spalniai neturi urano, / Ateitis visada pračina, druska sukietėja, / [...] Slikei neužuožia aukso, kiškiai parako neišrado, / Kiekvienas galvoja teisybę, akmenys – nieko, / [...] Nieko iš to, bet tiesą žinoti geriau“ – rašė žymiausias Skuodo žemės poeta, gėsališkis Stasys Jonaskas. Gal nieko, bet gal ir daug.

Ir viena iš daugelio šios susidariusios padėties piktžaidžių priežasčių žvelgiant iš Lietuvos etninės kultūros globos

tarybos prie Seimo perspektyvos, manau, yra valstybiniu lygmeniu chroniškai vėluojanti ir protingai neanalizuojama šalies administracinio (priedėsiu, kultūrinio ir visapusiškai visuomeninio) suskirstymo reforma, kuri po teisinio, bet ne realaus apskričių panaikinimo yra pakibusi tarsi tarp dangaus ir žemės. Beje, minėtos tarybos Žemaitijos padalinije pasigendame aktyvesnio skuodiškių atstovo dalyvavimo (kartais jis net ilgokai nedeleguojamas). O bėda, mano galva, yra tai, kad daugelį metų įvairių politinių atspalvių valdantieji kaip tikri Europoje dar užsilikę žemažiuėvai ir raguoteji ar kanopėtieji kryžiaus baidosi paties esmingiausio smagračio – konkrečiose vietovėse savitai besireiškiančios tautinės savimonės ir vidinių kultūros jėgų išlaisvinimo, kuris lemtų ir rimtus gyvenimo sanklodos pokyčius. Pirmiausia reiktų šalį suskirstyti pagal istoriškai susiklosčiusį etnografinių sričių arba žemių „tinklėlį“ (bet joku būdu ne pagal ydingą regionų, kurie Europoje suvokiami gerokai kitaip, įvardijimą) – Žemaitija, Aukštaitija, Dūkija, Suvalkija (nereiktų vartoti istoriškai visai ką kita reiškiančio Sūdūvos termino), Mažoji Lietuva, galbūt būtų svarstyti ir didžiuosius miestus Vilnių, Kauną ir Klaipėdą išskirti kaip nebe etnografinius darinius. Tai pakeistų buvusių netikusią, nežinia kuo remiantis sudarytą dešimties apskričių teritorinę dėlionę, kai, tarkim, į Klaipėdos apskritį pateko ir buvusios Šilokarčemos mažlietuviai, ir įvairiakalbiai bešakniai suvažiuėvai klaipeidiškiai, ir šiaurės vakarų žemaičiai su tebetvoskiančiu kuršišku kultūrinio paveldu. Beje, dėl užsilikusio iš sovietmečio „rajonavimo“ – metas šio keisto teritorinio, S. Daukanto žodžiu įvardijant, sąmiežinio atsikratyti, geriau jau būtų iš kelių istorinių valsčių sudaryti didesnius valsčius arba tiesiog savivaldybes, galbūt bendrijas ar bendruomenes.

Į tai atsižvelgiant, mano manymu, būtina ne tik tiksliai laikytis nusistovėjusių etnografinių sričių ribų, bet ir jas pačias apdairiai ir išmintingai „sukarpyti“ pagal, pirmiausia, gentinius, o toliau – tarminius (kalbinius), paprotinius (tradicijų laikymosi, etnografinės realybės), religinius (taip pat ir senųjų tikėjimų, mitinių vaizdinių), įvairialaikį istorinių tarpinių bruožus. Nebeturėdamas laiko beausinti burnos, tik užsiminsiu, kad Žemaitiją įsivaizduočiau sudarytą bent iš keturių dalių – žiemgališkėjieji žemaičiai (šiaurinės Mažeikių, Akmenės ir Šiaulių savivaldybių dalys), skalviškėjieji žemaičiai (dalis Klaipėdos, Šilutės, Tauragės savivaldybių – tiesmukai sakant, valgantys doną), „žemaitiškėjieji“ žemaičiai, gyveną istoriškai išlaikytose genties paplitimo vietose (Tauragės, Jurbarko, Raseinių, Kelmės, Šilalės savivaldybės, dalis Telšių savivaldybės – valgantys dūną), ir kuršiškėjieji žemaičiai, gyveną maždaug istorinėse Ceklio (arba Keklio) ir gretimose žemėse (Skuodo, Kretingos, Plungės savivaldybės, dalis Telšių savivaldybės – ėdantys doną su pluta). Tik užsiminsiu, kad pirmosios nepriklausomos Lietuvos Kretingos apskritis gentiniu-tautiniu ir istoriniu požiūriu, mano manymu, buvo sudaryta gana korektiškai, iš esmės teisingai.

Kai kurie tyrinėtojai kultūrologai vis dar nepalauja laužę galvas ir argumentų ietis aiškindamiesi, iš kur kyla S. Daukanto tikslingo užsispyrimo siekiant užsibrėžtų tikslų ir savitumo paslaptis. Dažniausiai tai linkstama sieti su jo gimimo vieta ir žemaitiškumu, bet akivaizdu, kad tai tik pusė tiesos. Jo prigimtinė „mažoji tėvynė“, jei lyg vilkeliu sukurtose aplink jo gimtąjį kaimą, apimtų Lenkimus, Žalgių medę, priartėtų prie Daukšių, vadinamosios Skuodo medės ir Sriaupių, o iš rytų ir šiaurės šiam senajam kuršių kalbiniam ir kultūriniam plotui su vos priblėsusiais bruožais tarsi skraistė ar gobianti diadema nuo pat ištakų netolimame lauke plevėna Šventosios upės juosta. Juk buvo praėję tik keli šimtmečiai, kai tankiai gyventos kuršių genties žemės buvo pavirštas pusiau arba beveik nebegyvenamomis dykromis, kal jas broliškai priglaudė ir apgyvendino (arba kolonizavo, tiesmukiau sakant, okupavo) kaimynai žemaičiai. Žinoma, ne jie išnaikino ir asimiliavo kuršius – vokiečių kalavijuočių ir kryžiuočių ordinarai tam turėjo ne tik kietesnes ietis ir kalavijus, bet ir gerai įvaldytą klastos, vadų papirkinėjimo, žaidimo jų žmogiškoms silpnybėms ir įbaudžiavinimo sistema, nors tai ir ne visada suveikdavo. O iki tol tai buvo vientisas prie Baltijos jūros įsikūrusios turtingos ir karingos aisčių (kitaip – baltų) genties arealas, maždaug nuo penkto amžiaus ėjęs riba nuo Klaipėdos apylinkių pro Plungę (Gondingos piliavietė yra panašios svarbos kaip ir mūsų Apuolė), Telšius iki Ventos aukštupio ir toliau į šiaurę iki jūros ir finougriškųjų lyvių apgyventų žemių. Įdomiausia tai, ką itin nenoriai pripažįsta ir braliukų archeologai, ir valstybininkai, kad kuršių genties (baltų vikingų), Kuržemės išsiskyrimas ir susidarymas su ryškiai atpažįstamais archeologiniu artefaktu pasaulėvaizdžio požymiais vyko beveik visiškai dabartinėje Lietuvos teritorijoje – maždaug penkiasdešimties kilometrų kelyje tarp Klaipėdos, Plungės ir žemių prie Papės ežero. Tad 1259 m. istorijos šaltiniuose žinomas Skuodo mūšis su kalavijuočiais, vykęs, manoma, kuršių tebegyventuose Kulų laukuose, buvo tarsi repeticija prieš Almino (Algmino) va-

dovautą žemaičių ir kuršių bei juos palaikiusių draugų pergalę 1260 m. pelkėtuose Durbės laukuose. Tos pergalės reikšmė neįkainojama – be jos Žalgirio nebūtų buvę. Tai prieš kitais metais Seimo paskelbtus Žemaitijos metus kartu su poetu S. Jonausku tarstelkime: „Bet nešiaurus tavo vėjas, kai remias į petį petys.“ Matyt, jau vėlesniais laikais po totalinio kryžievių įvykinto kuršių pavergimo R. Granausko apysakos „Jaučio aukojimas“ paskutinis Kuršių žynys, klajodamas krašto miškais, smėlynais, viltigai susitinka tris kuršius – Jaušį, Keklį ir Daukantą, bet vienas iš jų išsitaria apie gniuždančią tapatybės praradimą: „Dabar mes visi esame Jonai“, nors ta simboliškai iškalbinga trijulė ir kaimo ant jūros kranto bendruomenė tikisi, kad jaučio auka jis numaldys senuosius dievus ir į jūrą grįš žuvys, o į kūnus archajinė kuršiška dvasia. Vis dėlto žynys manė, kad „dievas turėtų būti tai, kas įeina į žmogų iš medžio, iš žiedo, iš vandens spindėjimo [...], o tie, kurie čia [kuršių žemėje] gyvena, nudūrę žemėn akis, kad jų nepastebėtų likimas ir nepareikalautų užmokėti už dangaus šviesą ar girių lingavimą“. Tad ir mes, kuršių palikuonys, šiais globalumo ir technologijų diktato laikais nenustrėjom žvilgsnių žemyn ir pasitikėkime S. Daukanto nubrėžtomis vertybinėmis gairėmis.

Bet ne vien apie tai šios lapkričio dienos daina. Nors paradoksaliai ir sutapo, vis dėlto ne „raudonųjų spalinių“ proga į buvusį partkomą, dabar meno mokyklą (sakoma, kad totalitarizmą ir diktatą geriausia gydyti menu), o ištis į S. Daukanto neužmirštamą tėviškę (o ir mano) kartu su kolegomis atbraukėme. Kaip sūnus palaidūnas kiek vėliau po Vėlinių (bet dar per oktavą) važiavau prisiminti ir galbūt, jei pavyks, aplankyti savo tėvų, bočių ir probočių kapų, kurie amžinajai dienai niūks ant vienos išpuodingiausių Skuodo apylinkių kalvų, tiksliau, šventviečių, kurioje ne veltui kažkada buvo įrengtos mano gimtojo Narvydžių kaimo vardu pavadintos kapinės, kartu su anapus miesto esančiomis Kulų kapinėmis virš Skuodo sukalančios tarsi arką, per kurias, anot Mikoļo Olševskio (Alšausko), „broma, atvertą ing viečnastj“, einama dangun. Įsimintinas skuodiškis mokytojas geografas V. Vaitelavičius dar geltonsnapiams mokintiniams suteikė pirmąsias neramias kraštotyrynes žinias apie aukščiausiai apylinkėse iškilusią Narvydžių aukštumą, turėjusią, manding, dar aistiškosios sampratos apeigę ir ritualinę paskirtį; nuo jos, matyt, ir į stiklo kalną kopti arčiau ir gal lengviau būtų. Simboliška, kad S. Daukanto gyvenimas yra ryškiai įrėmintas giliai persismelkusi pasipriešinimo svetimųjų priespaudai gija. Vos prastirpusi nuošalaus kaimo vaikų lopšyje motina nebijojo palikti nepatyrusiai pusmergei, o pati arkliais išbeldėję į 1794 m. sukilėlių stovyklą ir buvo su jais mūšyje, kuriame, pasak R. Granausko esė „Dvylika juodvirnių, apie Daukantą lakstančių“, gimtinės juodvirnio pokalbio su ja, „vyras krito aplinkui, pažnekterėdami kaip medžiai, o jaunuoliai – kaip liaunesni medeliai [...], ir kai jis paklaus, kur dabar jų kapai, tu atsakysi, jog nežinai, kuriame miške, po kuriomis eglėmis jie palaidoti, – tai nepalaužia žmogaus, o tik atkaklesnę daro jo širdį, – tavo vaiko širdies ilgai reikės Lietuvai“. Ir iš prigimties liaunas kniuiselis Sėmelis garbingai atlaikė jam skirtus likimo išbandymus ir skaudžius kirčius. Su tėvu pro Mosėdį, Šates dardėjo ratuose į Žemaičių Kalvarijos parapiinę mokyklą, o vėliau pro Lenkimus, Darbėnus kako į Kretingos vienuolių bernardinų mokslyniją, kol atėjo metas galąstyti kojų padus žygiui per visą Lietuvą mokyti Vilniaus universitete, tegu ir būna (ar nebūna?) istorikų įrodyta, kad toli gražu ne visą kelią jis įveikė pėsčiomis, bet tikrai neverksnojo už keliutės posūkio iš namų patraukęs ir tikslą pasiekė, atlaikė skurdžią ir vienišą studento dalį, nepriteklius ir pažeminimus, kol mažame senamiesčio kambarelyje ant grublėto lentinio stalelio ėmė keverzoti pirmojo istorinio rašinio literas... Paskui abiejų teisių magistras pasirinko ne užtikrintą raštininko tarnybą Vilniuje, o patraukė į atšiaurią Rygą ir į ledinį Sankt Peterburgą, kad atkakliai siekdamas gautų prieigą prie lietuvių dar neregėtų istorijos manuskriptų. Kantriai kaip vargo pelė aruode rinko aukso grūdus, darė nesibaigiančius istorijos šaltinių išrašus, kol vien iš išskirtinės svarbos užstingusius pakinklius nuo atsakomybės pakirsdavusius Lietuvos Metrikos pasidarė apie septynis šimtus unikalų išrašų, o kur dar Alberto Vijąko-Kojelavičiaus LDK bajorijos herbyno rankraštis ir daug kas kita. Vytauto Merkio ir kitų istorikų, kultūrologų, literatūrologų jo veikla ir neįkainojami nuopelnai mokslui ir kultūrai yra kruopščiai suregistruoti, išanalizuoti ir įvertinti. Jo atsidavimui savo paties prisiimtai pareigai ir Tėvynei, atsižvelgiant į tuometines XIX a. sąlygas, nėra lygių, jo, tiesą sakant, koviniai reidai pavergėjų užgrobtose rečiausių šaltinių saugyklose – nepakartojami. O moralinis atlygis dar gyvam tebesant – trys per vargus išleisti istorijos veika-

lą, kurių kartais, net dabar, neatskirsi nuo aukščiausios prabos istorinio, grožinio, etnologinio ar gamtojausinio teksto, tomai, per vargus parašytos ir įvairiais slapyvardžiais prisidengiant savo lėšomis išleistos liaudžiai skirtos praktinio šviečiamojo pobūdžio knygelės.

S. Daukanto pavidė, o iš tikrųjų senasis dvikamienis baltiškas vardas, trumpai sakant, reiškia daug iškentėjusių, daug kančios patyrusių žmogų, kurio žemiškoji kelionė baigėsi 1864 m. lapkritį po sukilimo prieš, tų laikų žodžiais tariant, maskolių jungą ant turbūt aukščiausiai Papilės apylinkėse iškilusio piliakalnio. Jo paskutiniai pakeleiviai buvo laidotuvių žibintą nešantis paauglys, kunigas Vaišvila ir trys suvargusios, bet giedančios moterėlės.

Esu kilęs iš Narvydžių, tiksliau sakant, iš šio parubežinio (nuo Melno sutarties laikų) kaimo Šilalės dalies, esančios prie Gramzdos, Priekulės, Liepojos kelio, o taip ji buvo vadinama todėl, kad laukuose prie Apšos upės nuo seno vešliai augdavo šilai, bet ne medžiai, o viržiai. Ten, siaurame kaimo dalies trikampyje, gyvena bent keturios mano protėvių iš mamos pusės kartos: Veseliai, Mickai, Gutautai. Vis dėlto vienoje iš to trikampio viršūnių iš žentus iš Gintališkės bažnytkaimio atsikėlusio tėvo nuo pat mažumės namuose girdėjamą mįslingą Daukanto pavardę. Ir kaip negirdėsiu, jei jo motina buvo Petronėlė Daukantaitė, į Gintališkę iš Reketės kaimo prie Šateikių miestelio atitejęsi kaip antroji mano senelio Juozapo Šorio (iš tikrųjų Šoros, nes taip ji vadino kaimynai) žmona. Tėvas vis neužmiršdavo priminti, kad esam kilę „iš tų Daukantų“, o kaip patvirtinimą dar pridėdavo, kad ir „tie bagotieji senvairiai Ramonai, katrie Salantuose turėjo restoraną ir man net Anicio vardą parinko, buvo anų gentys“. Viešumoje su šia asmenine ir visuotine S. Daukanto legenda susidūriau per literatūros pamokas. Ėmiau domėtis, kas jis per paukštis, ką, kodėl ir kaip parašė, ką daugiau būtų galima gauti paskaityti. Ir sovietmečiu atsimušdavau kaip į sieną, nes prieinamos būdavo tik kai kurių veikalų ištraukos, kelios jo surinktos dainos chrestomatijoje, o ir apvirškinti tokią sprangią, tarmiškai parašytą (nors ir perėjusią per norminimo sietus) ruginę duoną buvo nelengva. Bet legenda tebegevavo, vertė ieškoti įmanomų priegy, kakti į Kalvius, ramstyti pečiais išlikusių klėtelę ir vaizduotis, kuriose laukų plynėse prie Šventosios seniau niūksojo traškos ir didingos tarsi šventovės jo su įkvėpimu apmedituotos senovinės girios. Jau studijuodamas Vilniaus universitete godžiai antikvariatuose glemžiau jo raštus ir nirau į vieno iš mūsų raštijos pranokėjo kuršiškai žemaitiškas pinkles ir mąstysenos sugestijas. Praėjo daug metų, kartą po Daukantų giminės susibūrimo pas tėvo pusbrolių Petrauską Gargždėlės kaime (netoli Orvidų sodybos) „užviriau“ susirasti savo probočelių Prano (gimisio 1848 m.) ir Onos Daukantų sodybą. Gal prieš kokius dešimt metų vasarą dviračiu iš Palangos pro Karteną grįždamas į Narvydžius nuo plento pasukau į Reketę ir po pusdienio seniausių gyventojų apklausų jau stovėjau ant aukštokos kalvelės, pereinančios į pušyną, ant kurios kupros kyšančių apsamanojusių pamatinių akmenų dunksojo jau perstatyta kitų šeiminių troba. Nuo jos šiaurės vakarų linkui pro numanomas Imbarės, Juodupėnų, Žalgirio sodas dėbtelejau Kalvių, esančių už kokių penkiolikos kilometrų, pusėn. Tebesvarstau, ar archyvinėse metrikų knygos ar užsakytoje genealogijoje galbūt radęs giminystę su S. Daukantu įrodančių pėdsakų būčiau laimingesnis, o gal tegu tik rusena įkvėpianti legenda? Juk net neįsivaizduoju, kaip jausčiausi, jei tai pasitvirtintų ar sūbliūkštų?

Juolab kad neabejoju, jog ir skuodiškiam, ir visiems pasaulio lietuviams būtina savo vidinius navigatorius nustatyti S. Daukanto vertybių paieškos kryptimi, nors, tariant S. Jonausko žodžiais, „lengva gimtoji žemelė, sunki pakelės ažuolynų rasa, / O Daukantas toks pavaręs, jog gyvo nepastebėtum“. Toks mūsų gyvenamasis laikas, bet juk koks nematerialus lobs yra pajusti jungtį tarp asmeninių laimės pajautų beigi gyvenimo iššūkių kartu su mūsų viengenčiais kraujo broliais ir seserimis, kad išsipildytų visuotinė nujaučiamos protėvių ir netgi būsimųjų kartų bendruomenės lūkesčiai. Tai, ką vienišu ir pasiaukojamam plunksnos skrebenimu mums užpelnė Simonas Didysis. Pasak gėsališko poeto vizijos, „ošia seni ažuolai, ir girdėti, kaip tolsta Daukantas“. Priešingai, S. Daukantas artėja prie mūsų – prie suvoktos atsakomybės Lietuvai.

– JUOZAS ŠORYS –

Straipsnis parengtas pagal lapkričio 7 d. Skuode vykusios konferencijos „Simonas Daukantas, jo epocha ir Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetis“ pranešimo medžiagą.

HEINRICH BÖLL

Mano liūdnas veidas

Vokiečių prozininko, Nobelio premijos laureato (1972) Heinricho Böllio (1917–1985), ironiškuose romanuose fiksuosio vokiečių tautos ir visuomenės psichologijos kismą per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo, satyrų ir humoreskų rinkinys „Mano liūdnas veidas“ (*Mein trauriges Gesicht*) pirmąkart buvo išleistas 1968 m.

Kai stovėjau uoste ir žiūrėjau į žuvėdras, mano liūdnas veidas atkreipė šiame kvartale bučinio policininko dėmesį. Užsimiršęs stebėjau paukščius, jie tai šaudavo aukštyn, tai akmeniu krisdavo žemyn beviltiškai ieškodami maisto. Uostas buvo tuščias; tirštame, naftos plėve padengtame žaliame vandenyje plaukiojo visokios atliekos; nesimatė nė vieno garlaivio, keliamieji kranai surūdijo, sandėliai styrojo tušti, net žiurkės tikriausiai nesiveisė juoduose uosto griuvėsiuose, tylu buvo aplinkui. Jau daug metų, kai nutrūko bet koks ryšys su išoriniu pasauliu.

Aš pasirinkau vieną žuvėdrą ir sekiau jos skrydį. Baikšti, lyg kregždutė, jaučianti audrą, ji dažniausiai laikėsi prie pat vandens ir tik retkarčiais klykdama išdrįsdavo pakilti aukštyn, prisidėti prie savo draugių. Jeigu man pasiūlytų sugalvoti kokį norą, tai šią minutę norėčiau tik duonos; sulesinčiau ją žuvėdroms, mėtyčiau trupinius ir baltais taškais pažymėčiau paukščių pakrikų skrydžių kryptis, suteikdamas jiems tikslą.

Man norėjosi mėtant duonos trupinius sugriauti šaižiai dejuojantį skrydžių rezginį, išibrauti į jį kaip į šukuojamą siūlų gumuliuką. Bet buvau alkanas, kaip ir šie paukščiai, labai pavargęs ir vis dėlto laimingas, nepaisant savo liūdesio: gera buvo čia stovėti, įsikišus rankas į kišenes, žiūrėti į žuvėdras ir svaigti nuo liūdesio.

Staiga man petį palietė valdinga ranka, ir aš išgirdau: – Eikite su manim! – tapydama už peties ranka mėgino mane pasukti.

Neatsaukdamas nubloškiau ją ir ramiai pasakiau:

– Jums galvoj negerai.
– Gentaini, – ištarė tas vis dar nematomas žmogus, – perspėju jus.
– Paklauskite, pone... – atsiliepiu.
– Koks čia dar ponas?! – pikta sušuko jis. – Visi mes gentainiai.

Jis atsistojo šalia, nužvelgė mane iš šono, ir aš buvau priverstas nuleisti klaidžiojantį po dangų laimingą žvilgsnį ir paskandinti jį dorybingose policininko akyse; jis buvo rimtas, tarsi buivolai, daug metų nepatyręs nieko kito, išskyrus tarnybinę pareigą.

– Kokia priežastis... – buvau bepradėdęs.
– Priežasčių pakankamai, – pasakė jis. – Jūsų liūdnas veidas.

Aš nusijuokiau.
– Nieko juokingo čia nėra! – Jo pasipiktinimas buvo nuoširdus.

Iš pradžių pamaniau, kad visa tai jis sugalvojo iš nuobodulio, nes į akis nepakliuvo nė viena neužsiregistravusi prostitutė, nė vienas įkaušęs jūreivis arba vagis, arba dezertyras, kuriuos būtų buvę galima sulaikyti; bet dabar įsitikinau, kad jis nejuokauja, iš tikrųjų ketina mane areštuoti.

– Eikite su manim!..
– Bet kodėl? – ramiai paklausiau.

Nespėjau atsikvošėti, o mano kairį riešą apjuosė plona grandinė, ir tą pačią akimirką supratau, kad man galas. Paskutinį kartą atsukau į sklandančias žuvėdras, pažvelgiau į nuostabų pilką dangų ir pasistengiau netikėtai judesiu ištrūkti ir pulti į vandenį – man atrodė, kad geriau jau pačiam nusiskandinti šioje purvinoje pliužėje, negu būti pasmaugtam kokiam nuošaliame kieme samdytų būdėlių rankomis arba vėl atsidurti už grotų. Bet policininkas, stipriai timpltelėjęs grandinė, taip arti prisitraukė mane, kad apie pabėgimą nebuvo ko nę galvoti.

– Vis dėlto už ką? – dar kartą paklausiau.
– Yra įstatymas, kad visi privalo būti laimingi.
– Aš laimingas! – sušukau.
– O jūsų liūdnas veidas... – jis palingavo galvą.
– Bet juk tai naujas įstatymas, – pasakiau.

Nukelta į p. 16 ►

Mano liūdnas veidas

► Atkelta iš p. 15

– Nuo jo paviešinimo praėjo jau trisdešimt šešios valandos, o jūs turėtumėte žinoti, kad įstatymas įsigalioja po dvidešimt keturių.

– Bet aš nežinau tokio įstatymo.

– Įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo bausmės. Jis buvo paskelbtas per visus garsiakalbius, išspausdintas visuose laikraščiuose, o tiems, kurie nesinaudoja tokio-
mis civilizacijos gėrybėmis kaip spauda ir radijas, – jis nužvelgė mane paniekos sklėdinu žvilgsniu, – visoje imperijoje buvo išbarstyti lapeliai. Todėl mums dar reikės išsiaiškinti, kur jūs praleidote pastarąsias trisdešimt šešias valandas, gentaini.

Jis nusitempė mane. Tik dabar pajutau, kad šalta, o palto neturiu, tik dabar išgirdau, kad mano pilvas urzgia iš alkio, tik dabar prisiminiau, kad esu nesiprausęs, apaugęs šeriais, apdriskęs ir kad egzistuoja įstatymai, kuriais remiantis visi gentainiai privalo būti švariai nusiprausę, nusiskutę, laimingi ir sotūs.

Policininkas stūmė mane priešais save, tarsi kaliausę, apkaltintą vagyste ir todėl priverstą palikti savo svajonių vietas laukuose ir daržuose.

Gatvės buvo tuščios, iki policijos nuovados netoli, ir nors neabejojau, kad mane įkalins, kad pretekstas tam bus tuoj pat surastas, šiek tiek nuliūdau, nes policininkas mane vedė mano jaunystės vietomis, kur ketinau paslankioti po to, kai pabūsiu uoste, – paslankioti po sodus su tankiais, vaizdingai pasiūšausiais krūmais, žole užžėlusiais takais; deja! – visa tai dabar buvo padalinta, nukirpta, suskirstyta į keturkampius, pritaikyta ištikimų valdinių karinėms pratyboms, kurios privalomai vykdavo pirmadieniais, trečiadieniais ir šeštadieniais. Tik dangus ir oras liko tokie pat kaip anksčiau, toms dienomis, kai širdis dar buvo sklėdina svajonių.

Pakeliui pastebėjau, kad ant kai kurių kareivinių, skirtų meilės pasismaginimams, iškabinta oficiali emblema – priminimas tiems, kuriems trečiadienį atėjo higienišku džiaugsmų eilė; kai kurioms smuklėms, akivaizdu, irgi buvo leista pakabinti gėrimo emblema – štapuotą skardinį bokalą, išdažytą trimis skersomis valstybinių spalvų juostomis: šviesiai ruda, tamsiai ruda, šviesiai ruda. Be abejonės, džiaugsmas viešpatavo širdyse gentainių, kurie buvo įtraukti į oficialų tos dienos alaus palaimos sąrašą.

Mūsų sutiktų praeivių veidai akivaizdžiai demonstravo ypatingą uolumą, iš jų sklido subtilios stropumo bangos, kurios sustiprėdavo, pamačius policininką; žmonės paspartindavo žingsnius, jų veiduose matėsi atliktos pareigos išraiška, o moterys, išeinančios iš parduotuvių, stengėsi žiūrėti į pasaulį, kaip ir privalėjo, spindinčiomis iš laimės akimis; įstatymas liepė moteriai džiaugtis, būti linksmi ir žvaliai jau vien todėl, kad ji namų šeimininkė, pašaukta skaniais pietumis vakarais sugrąžinti valstybės darbuotojams jėgas.

Bet visi šie žmonės uoliai vengė tiesioginio kontakto su mumis; bet kokia gyvenimo išraiška prapuldavo likus dvidešimt žingsnių iki mūsų, kiekvienas stengėsi greitai šmukštelėti į pirmą pasitaikiusią parduotuvę arba pasukti už kampo, o kai kurie slėpdavosi svetimuose namuose ir, stovėdami už durų, bailiai laukdavo, kol nurims mūsų žingsnių aidas.

Tik tai kartą, kaip tik tą minutę, kai kirtome sankryžą, sutikome pagyvenusį žmogų, ant kurio krūtinės iš karto pamačiau mokytojo ženkluką; senis niekaip negalėjo išvengti susitikimo su mumis ir privalėjo norom nenorom atlikti savo pareigą: pirmiausia jis pagal visas taisykles pasisveikino su policininku – išreiškdamas visišką nuolankumą tris kartus pliaukštelėjo delnu sau per galvą; paskui tris kartus spjovė man į veidą ir apšaukė privalomu tokiais atvejais keiksmazodžiu: „Šlykštus išdavikas!“ Gerai taikėsi, bet tikriausiai jam buvo karšta ir perdžiūvo burna, taigi mane pasiekė tik keletas apgailėtinių, beveik

Arvydo Gudo piešinys

besvorių purslų, kuriuos aš, prieštaraudamas įstatymui, nejučiom nubraukiau rankove, ir už tai policininkas spyrė man į užpakalį ir trinktelėjo kumščiu tarp menčių, ramiu balsu paaiškindamas: „Pirmas lygis“, o tai reiškė: pirmasis, pats švelniausias bet kurio policininko taikomas bausmės lygis.

Mokytojas skubiai pradingo. Visiems kitiems pavyko laiku pasukti į šalį; tik viena moteris, vykdydama privalomą kasdieninį pasivaikščiøjimą prie meilės pasismaginimų kareivinių, blyški putli blondinė, pasiuntė man praiedama oro bučinį, ir aš dėkingas jai nusišypsojau; policininkas pasistengė apsimesti, kad nieko nematė. Policininkams nebuvo draudžiama leisti šiai moterų rūšiai elgesio laisvumo, už kurį bet kas kitas būtų turėjęs brangiai sumokėti. Nelemtas įstatymas jų nelietė; jos labiau nei kas nors kitas stengdavosi, kad tarnautojų darbingumas didėtų; beje, šią lengvatą valstybinės filosofijos daktaras Blaigiotas tris kartus pasmerkė oficialiame visuotini privalomos filosofijos žurnale kaip užgimstančio liberalizmo požymį. Perskaičiau apie tai išvakarėse, pakeliui į sostinę, aptikęs keletą laikraščio lapų išvietėje vieno valstiečio kieme. Kažkoks studentas, gal to valstiečio sūnus, tris kartus papildė filosofijos daktaro samprotavimus giliais komentarais.

Laimei, mes jau buvome priėję policijos nuovadą, kai sukaukė sirenos, o tai reiškė, kad už kelių minučių gatves užtvindys tūkstančiai žmonių su veidais, spindinčiais tylia laime (būtent tylia, nes audringa laimės išraiška darbo dienos pabaigoje reikėtų, kad darbas buvo varginantis; o džiūgavimas, dainos ir džiūgavimas, turėjo būti reiškiama darbo pradžioje), ir visiems šioms tūkstančiams tektų mane apspjautyti. Šiaip ar taip, sirenos kauksmas reiškė, kad iki darbo pabaigos liko dešimt minučių; visi dirbantieji turėjo tas dešimt minučių rūpestingai praustis, pakludami dabartinio aukščiausiojo vado devizui: „Laimė ir muilas.“

Policijos nuovados, paprasčiausio betoninio luito, duris saugojo du sargybiniai, ir šie, kai ėjau pro juos, panaudojo prieš mane reikiamą „fizinės bausmės priemonę“ – stipriai trenkė šautuvo buožę per galvą ir pistoletų vamzdžiais per raktikaulius, – tai atitiko valstybinio įstatymo Nr. 1 preambulę, skambančią taip: „Kiekvienas policijos darbuotojas privalo palikti sučiuptojo (taip jie

vadina areštuotuosius) kūne dokumentinę savo valdžios žymę; išimtis taikoma tik tam, kuris nusikaltėly sučiupo, nes šiam policininkui suteikta ypatinga galimybė taikyti būtinas fizinės bausmės priemones tardymo metu.“ Pats valstybinis įstatymas Nr. 1 skelbė: „Kiekvienas policininkas gali ir privalo savarankiškai nubausti kiekvieną, kas nors kaip prasikalto įstatymui. Baudžiant eiliškumas neprivalomas. Egzistuoja tik tokio eiliškumo galimybė.“

Perėjome ilgą koridorių tuščiomis sienomis ir daugybe langų, ir prieš mus automatiškai atsivėrė durys: sargybiniai, stovintys prie įėjimo, jau buvo pranešę apie mūsų atvykimą; kadangi toms dienomis visi buvo laimingi, paklusnūs įstatymui, tvarkingi ir kiekvienas stengėsi sumulinti nurodytą pusę kilogramo muilo kasdien, tai sučiuptojo (areštuotojo) pasirodymas tapo įvykiu.

Pustuščiame kambaryje, į kurį įžengėm, buvo tik rašomasis stalas su telefonu ir dvi kėdės; aš turėjau stovėti kambario viduryje; policininkas nusivožė šalmą ir atsėdo.

Iš pradžių viešpatavo tylia ir nieko nevyko; taip visuomet daroma, ir tai bjauriausia; jaučiau, kaip mano veidas kiekvieną minutę darosi vis nelaimingesnis, aš pavargau ir buvau alkanas, dabar išnyko ir paskutiniai mano liūdnos laimės pėdsakai – žinojau, kad žūstu.

Po kelių minučių įėjo aukštas blyškus žmogus šviesiai ruda jaunesniojo tardytojo uniforma; irgi nepasakęs nė žodžio, atsisėdo ir nužvelgė mane.

- Profesija?
- Eilinis gentainis.
- Gimęs?
- Pirmą, pirmą... 21-ųjų metų, – atsakiau.
- Užsiėmimas?
- Kalinys.

Tardytojas susižvalgė su policininku.

- Kada ir kur paleistas?
- Vakar, 12 korpusas, 13 kamera.
- Kur nukreiptas?
- Į sostinę.
- Dokumentą.

Ištraukiau iš kišenės pažymą apie paleidimą ir padaviau tardytojui. Jis prisegė ją prie žalios kortelės, kurioje rašė mano parodymus.

- Už ką nuteistas?
- Už laimingą veidą.

Tardytojas ir policininkas susižvalgė.

- Tiksliau! – paragino tardytojas.
- Mano laimingas veidas atkreipė policininko dėmesį visuotinio gedulo dieną – buvo aukščiausiojo valdovo mirties metinės.
- Terminas?
- Penkeri.
- Elgesys?
- Blogas.
- Tiksliau!
- Darbo prieveolių vengimas.
- Tardymas baigtas.

Jaunesnysis tardytojas atsistojo, priėjo prie manęs ir vienu smūgiu išmušė man tris priekinius dantis, nes aš, kaip recidyvistas, turėjau būti ypatingai paženklintas.

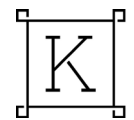
Tai buvo sustiprinta bausmė, kurios nesitikėjau. Ją atlikęs, jaunesnysis tardytojas išėjo iš kambario, o jį pakeitė storas žaliūkas tamsiai ruda uniforma – tardytojas.

Visi jie mane mušė: tardytojas, vyresnysis tardytojas, vyriausiasis tardytojas, teisėjas ir vyriausiasis teisėjas, o pertraukose policininkas taikė visas įstatymo numatytas fizinės bausmes. Už mano liūdną veidą jie nuteisė mane dešimčiai metų, lygiai taip pat, kaip praeitą kartą nuteisė penkeriems už mano laimingą veidą.

Ateityje, jei man pavyks pragyventi artimiausią dešimtmetį visuotinio džiaugsmo ir muilinos gerovės sąlygomis, pasistengsiu neturėti jokio veido...

1950

Vertė Gytis Lukšas

LIETUVOS
KULTūros
TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS MINISTERIJA

